

Poštšina plačana v gotovini.

MODRA PTICA LETO VII

LETO 1935/36

ŠTEV. 5

MODRA PTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 3. Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 5. ŠTEVILKE

APRIL

Vladimir Bartol: Poletna idila

Boris Pasternak: Zimska ljubezen

Milena Mohoričeva: Izpoved gospe Forcesinove

V. P.: Otto Weininger: Spol in značaj

Zapiski:

Tisk in knjiga na Japonskem

Pesništvo v deželi Mikada

Poročila

Razno

Ta številka obsega 8 strani več kakor po navadi.

POLETNA IDILA

VLADIMIR BARTOL

Dva razloga sta bila, ki sta napotila malo osmošolko Metko Golarjevo, da je povabila komponista Trstenjaka k svojim staršem na počitnice. Prvič je nameravala jeziti s tem svojega fanta Borisa Lovšina, nemara zbuditi v njem celo ljubosumnost, drugič pa je upala tako odvrniti nevarnost, ki je po njenem mišljenju pretila njeni ljubezni od njene visokorodne prijateljice in pokroviteljice, grajske gospe Jarmile. S Trstenjakom sta se bila seznanila na koncertu, ki ga je bil pred nekaj meseci priredil v njihovem provincialnem mestecu, oziroma točneje: na zabavi, ki je koncertu sledila in pri kateri je bil mladi muzikus njen najzagrizenejši sotrudnik pri plesu. Njen fant je bil takrat še na študijah v Ljubljani, grajska gospa pa na poslovnem potovanju po Madžarskem. Vsem opazno trdovratno Trstenjakovo dvorjenje je laskalo mlademu dekletu in Metka je ostala s komponistom tudi še potem v pismeni zvezi, ki je bila mnogo živahnejša od one z Borisom Lovšinom. Toda gotovo ji ne bi bilo prišlo na misel, da bi bila povabila Trstenjaka na počitnice k svojim staršem, da ni pokazala gospe Jarmila tolikšnega zanimanja zanj in da niso obenem postajali pogledi njenega fanta proti grajski gospi vse bolj zaljubljeni.

Takoj, ko se je gospa Jarmila vrnila s svojega potovanja, ji je prišla njena mala prijateljica poročat o koncertu. O glasbi sami, o izvajanju, ji ni vedela veliko povedati. Na vsa gospejina vprašanja, kako je bilo to ali ono, je odgovarjala s »fino« ali »kolosalno«. Zato pa je s tem večjim navdušenjem pripovedovala o svojem »družabnem uspehu«, o Trstenjakovem dvorjenju in svoji korespondenci z njim. Za malo Metko je bil Trstenjak »starejši gospod« in neznansko ji je dobro delo, da se je bil tako očitno zagledal vanjo. Seveda, njena čustva so ostala pri tem povsem neprizadeta in so slej ko prej v celoti visela na zanje tako malo dovzetnem Borisu. Toda zato se ni v svoji mali nečimurnosti nič manj veselila svoje tako nepričakovane osvojitve.

Gospa Jarmila je resnično obžalovala, da je bila zaradi svojega potovanja prikrajšana za koncert. Trstenjakove skladbe je poznala iz izvajanj po radiu. Spočetka so se ji zdele tuje, izumetničene in narejene. Dolgo ni mogla dobiti pravega odnosa do njih, tudi potem ne, ko jih je skušal mlad kritik tolmačiti v predavanju pred mikrofonom.

Popolnoma nepričakovano se ji je odprlo razumevanje zanje. V radijskem vestniku je zagledala nekoč Trstenjakovo sliko in naenkrat ji je bilo jasno, da ne more biti ta mladi mož po rojstvu nič drugega, kot samo glasbenik. Še več! Nenadoma je začutila, da mora biti nekakšen intimen odnos med svojevrstnostjo te fizionomije in nenavadnostjo Trstenjakovih kompozicij. Široko, uporno čelo, izrazite ličnice, svetli inteligentni pogled

skozi naočnike, polne, strastnost izdajajoče ustnice, v vsem tem je videla utelešenje zvokov, ki jih je poznala iz izvajanj po radiu. V njegovih skladbah je videla odslej izraz močne individualnosti, ki je v njej vzbujala svojevrstno zanimanje. In ker je med vsem nemara najbolj pogrešala živih stikov z umetniškimi krogi, ji je bilo tem bolj žal, da ji je ušla tako ugodna priložnost.

Metka je opazila njeno zanimanje za komponista, opazila pa je tudi, kako vleče njenega Borisa sleherni dan bolj na grad. Prvič takrat je v svojem življenju občutila skrivne muke ljubosumnosti, sramovala se je tega čustva, ga sebi in svetu tajila in vendar ga s svojimi pogledi vsak trenutek izdajala. Iz tega kaotičnega srčnega stanja se je nekoč v njeni drobni glavici porodila srečna misel, da bi povabila Trstenjaka kot nekakšnega *Deus ex machina* na počitnice. In tako se je kmalu potem zgodilo, da ga je šla lepega poletnega jutra čakati na postajo.

*

Naprosila je bila Borisa, da bi šel z njo. Dejal je, da ga »umetnjakarji« ne zanimajo in da se gre rajši k reki vežbat v plavanju, da bo pripravljen za poletno akademsko tekmovanje. Za njegovo brezbrižnostjo je čutila Metka rahlo prizadetost, kar ji je neznansko dobro delo. »Morda je celo ljubosumen,« je mislila. »Potemtakem me ima vendarle vsaj malo rad.«

Trstenjak je skočil s kočegom v roki iz vagona in pristrčno pozdravil dekle. Izmenjavajoč prve besede svidenja se je z naglimi pogledi razgledal v okolici.

Zavila sta proti mestu skozi prikupen drevored. Sonce je bilo že precej visoko in je veselo pripekalo. Pod drevesi pa je bil še čudovit jutranji hlad. Prah ob straneh ceste je bil od jutranje rose kakor prilepljen ob tla, da si hodil po njem kakor po žametni preprogi.

Čudovita radost je navdala Trstenjaka. Nehote je prijel Metko pod roko, česar se je dekle v svoji mladostni nesvobodnosti močno prestrašilo. Plaho je pogledala okrog sebe, če je morda ni opazil kak znanec.

Komponist se je veselo posmejal. Izpustil je dekle in jo hudomušno podražil:

»Gotovo bo še danes govorilo vse mesto, da je prišel vaš ženin k vam v goste.«

Posmejala se je v zadregi. Obrnila je pogovor v drugo smer.

»Povedala sem graščakinji, o kateri sem vam pisala, da pridete danes. Zelo se veseli, da vas bo spoznala. Pričakuje nas takoj popoldne.«

»Sijajno, sijajno, dekle! Tako je treba začeti. In kakšne kraje imate tod! Vse je tako lično, kakor bi bilo vzeto iz škatlice. In kaj dela vaš Boris?«

Kri ji je udarila v lica.

»Popoldne pojde z nama. Zdaj trenira na vodi. Tekmovat namerava.«

»Da, pisali ste mi, da je hud športnik.«

»Čudim se, da ga ne poznate,« je pripomnila z rahlo začudenostjo. »V Ljubljani študira ius in večkrat so že pisali o njem časopisi. Eden najboljših lahkoatletov je med akademiki.«

»Res, nisem še imel te časti.«

»Čudno, zares,« je mrmrala, na tihem jezeč se. »Poleg tega je eden od največjih fantov na univerzi. En meter devetinosemdeset in na nogah ima mišice, kakršnih še Slamič nima.«

»Žal, tudi tega gospoda ne poznam.« je dejal Trstenjak z glasom, kakor bi resnično obžaloval svojo nevednost.

»Kaj, Slamiča ne poznate?!« je vprašala napol s pomilovalnim, napol z ogorčenim posmehom. »Saj to je vendar najboljši slovenski vratar!«

»Kakšen vratar?« je z resnično naivnostjo vprašal Trstenjak.

»Nogometnega moštva vendar!«

Zdaj se ji je zazdelo, da nenadoma razume, zakaj je Boris tako zaničljivo govoril o »umetnjakarjih«. Sram jo je bilo, da je mogla biti kdaj tako domišljava in si misliti, da bi utegnil biti njen fant ljubosumen na Trstenjaka. Kakor bog se ji je zazdel v tem trenutku, če ga je primerjala s tem z naočniki oboroženim profesorjem, ki, stavila bi bila nekaj, niti ni vedel, kdo da sta Nurmi ali celo božanska Sonja Henie!

*

Mimo prvih kmečkih hišic, ki so prijazno kukale izza dreves, sta prišla v tipično provincialno mesto, ki se je zdelo s svojimi tesnimi ulicami in starinskimi hišami kakor preostalina iz prejšnjih časov in stoletij. Nekako svečano je bilo Trstenjaku pri srcu, ko je začutil hlad kamenitih zidov, videl staro, z bršlinom poraslo obzidje, čudna dvorišča z drevesom in vodnjakom na sredi in končno, po sredi trga, na nekoliko vzvišenem prostoru, starodavno cerkev, napol skrito za ogromno, od bliskov in časa preklano in razjedeno lipo, do katere je peljalo sivo, kamenito stopnišče.

Trstenjaku je bilo, kakor bi se bil v času pomaknil za stoletje nazaj. Ko je bil pred nekaj meseci, takrat ko je izvajal na koncertu svoje kompozicije, prvič v tem kraju, ga je videl prav za prav samo mimogrede in še to o mraku in ponoči. Zdaj, sredi poletnega jutra, se mu je zdel ves drugačen. Doživel je njegovo tajnost in tujost ljudi, ki jih je srečaval. In tudi deklica, ki ga je vodila, se mu zdaj ni zdela več samo mladostno navna, marveč začutil je, da je vse njeno pojmovanje povezano s to okolico in da je iz nje vzniklo. Kakor skozi teleskop je gledala v veliki svet, videla od njega samo delčič in vse, kar je prihajalo iz njega, se ji je zdelo neizrečeno važno in imenitno. Dá, Boris je bil zanj skrivnostni posrednik med domačim in tujim svetom in verjela mu je kakor proročiču. —

Prehodila sta mesto počez in prišla na drugem koncu do Golarjeve gostilne. Pred njo je bilo veliko dvorišče, razprežen kmetijski voz je stal sredi njega. Na levi strani je bilo kegljišče, na desni pod košatim kostanjem nekaj miz za popotnike, ki se jim mudi naprej. Gostilniški vrt je bil izza poslopja.

Oče Golar je pravkar stopil iz veže. Ko je zagledal gosta ob svoji hčerki, si je nehote popravil klobuk na glavi, se počasi približal Trstenjaku in mu podal roko.

»Kaj hočete, pri nas je vse bolj po kmečko,« se je opravičeval z narejeno nerodnostjo. Trstenjak je dejal nekaj laskavih na račun gostilne in vrta in se potem »naredil, kakor da je zares doma«. Šel je v odkazano mu sobo v prvem nadstropju, odložil prtljago in se umil. Potem se je vrnil v spodnje prostore.

Golarjevim so laskali taki »gosposki« obiski, ki jih ni nikoli manjkalo, odkar sta sin in hčerka študirala. Najprej je dovajal sin svoje sošolce in tovariše z univerze. Ko je pred nekaj leti končal pravne študije in odslužil

vojaščino, je dobil mesto na sodišču v Ljubljani. Od takrat je sam postal dovolj redek gost in njegova tovarišija se je razgubila.

Zato pa so se tem bolj razcvetela Metkina prijateljstva. Sošolci in sošolke so prihajali k njej in ko je naposled postala celo osebna prijateljica grajske gospe, se je tudi ta kdaj pa kdaj mimogrede zaustavila pri Golarjevih ali celo opravila pravcati obisk pri njih. Očetu Golarju se je slej ko prej zdelo, da je »učenost« vseh teh ljudi nepotrebna, dà, nekaj otročjega. Ker pa je videl, da ves svet spoštuje učene ljudi, se je delal, kakor da je tudi njemu kaj do njihove modrosti, da bi se v nasprotnem primeru nemara ne osmešil.

Da si more nekdo izbrati za poklic komponiranje pesmic, to se mu je zdelo več kot neumljivo in čudno. Ker pa je Metka veliko govorila o koncertih in podobnih stvareh, se je sprijaznil tudi s to možnostjo, čeprav si ni vedel prav predstavljati, da bi se mogel resen, pameten mož vse življenje ukvarjati s takim poslom. »Gospod« je bil pa le in sosedje so lahko videli, koliko uglednega poznanstva ima njegova hiša, medtem ko je gospa Golarjeva videla v slehernem zrelejšem moškem, ki jih je obiskal, morebitno dobro partijo za svojo hčerko.

*

Po mali južini je Metka razkazala gostu svojo domačijo in ga peljala potem, sledeč zvijačnemu navdihu, na polja, ki so pripadala njihovemu posestvu. In medtem, ko se je Trstenjak predajal razkošnemu občutju sproščenosti in znova, nemara prvikrat od otroških let sèm, odkrival lepoto sveta in prirode, v sladki zavesti, da ga niti prihodnji, niti poprihodnji dan ne bo čakalo naporno delo glasbenega pedagoga, je Metka z željnimi očmi iskala proti reki.

Nenadoma se je izza holmca prikazal mlad orjak. Trstenjak je instinktivno pogledal svojo spremljevalko. Bila je rdeča kot mak.

Ko je prišlec zagledal dvojico, je za trenutek okleval, kakor bi hotel zaviti v drugo smer. Potem se je premislil. Malomarno premetavajoč svoje dolge krake in ohlapno mahajoč z ogromnimi rokami, se jima je približal.

Metka ju je predstavila. Orjak je z leno kretnjo vrgel kopalne hlačke, ki jih je do tedaj nosil v desnici, preko ramena, obrisal dlan ob hlače in podal Trstenjaku roko. Temu se je za trenutek zazdelo, kakor bi bil segel v žive klešče. Orjak se je potem lagodno poslovil in komaj da je še prikimal v znamenje sporazuma, ko je Metka zaklicala za njim, naj ju pride popoldne iskat, da pojdejo skupno na grad.

»No, posebno ljubezniv ni ta vaš športnik,« je pripomnil Trstenjak, ko sta nadaljevala pot čez polja. Metka se je v odgovor samo prekanjeno zahihitala. Neznansko dobro ji je delo, da je povzročila in doživela sestanek dveh moških, ki sta ji na svoj način izkazovala svoja čustva. Bilo je to prvikrat v njenem življenju in nehote je bila sledila temnemu nagonu, ki ji je od tega srečanja obetal svojevrsten užitek. In ta ji ni ušel.

Z vrha holmca, izza katerega se je bil prikazal Boris in pod katerim je tekla reka, je Metka pokazala Trstenjaku gozdič in sredi njega, na mali zemeljski vzboklini, lep, svetel gradič, čigar lastnica je bila gospa Jarmila. Trstenjak je pogledal okrog sebe, na polja in vasi, na delavce na njivah, na živino in vozove. Bila je opoldanska poletna vročina in vsa

pokrajina se mu je zazdela čudovito spokojna. Želja ga je obšla, da bi ne poznal onega drugega sveta in da bi živel od vekomaj zaprt v ta krog. Nekje je udaril zvon. Bil je čas, da se vrneta h kosilu.

*

Po kosilu, ki je bilo obilno kakor pri kakšnem bahavem kmetu in pri katerem so tekla modrovanja prav tako kakor trpko dolensko vino, je šel Trstenjak na kratek počitek v svojo sobo. Zaspal je hitro in trdno in ko ga je prišla Metka klicat, se mu je zdelo, da je bil šele pravkar legel, čeprav je bila ura že čez četrto. Umil se je z mrzlo vodo, da bi se hitreje predramil, toda ko je prišel na dvorišče, je bil še zmerom ves težak in omotičen.

— To je ta sveži zrak, pa tudi poletna vročina in vino, se je zadovoljen izgovarjal pri sebi.

Metka in Boris sta ga že čakala. Dekle je bilo v preprosti beli, rdeče pikčasti obleki s kratkimi rokavci, ki so bili ob ramenih metuljčasto nabrani. V belih čevljkah, okrogla, z rožnatimi lici in kuštravo kodrastimi svetlorjavimi lasmi, z malim mišjim noskom in s svetlimi, na široko zročimi očmi se mu je zdela kakor utelešeno zdravje, mladost in nedolžnost. Ni se mogel vzdržati, da ji ne bi bil naredil poklona.

Boris je bil očitno drugačnega mišljenja. Meril jo je s kritičnim očesom in naposled nejevoljno pripomnil:

»Ali se nisi mogla obleči v nekaj še bolj neokusnega? Kakšna pa si?! S temi volani bi te v mestu vsakdo smatral za služkinjo v nedeljski obleki.«

Metka je s silo požrla solze. V trenutku je bila njena dobra volja zadušena. Kakor je bilo Trstenjaku žal dekleta, se je moral na tihem vendarle smehljati. Poznal jo vse to.

— Življenje gre zmerom isto pot, si je mislil. — Ta ubogi otrok si je gotovo predstavljal, da se bodo zdeli tisti volančki njenemu fantu prav posebno »dražestni« in »mikavni«. In zdaj naenkrat ta mrzli curek. Kakšno razočaranje!

Boris je bil v belih hlačah in beli srajci. Na golih nogah je nosil sandale, pod roko pa lahek svetel poletni suknjič. Metki se je zdel pravi gentleman in svetovnjak, da se je čutila nasproti njemu neskončno smešno in kmečko. Vse to je vedel Trstenjak in si mislil:

— Samo majčken čustven preobrat. Recimo, da bi bil Boris v šoli razred za njo ali pa iz manj ugledne hiše, tedaj bi bilo razmerje obratno. Ubogi otrok! — Navsezadnje, pri obeh samo mladostna zadrega. Hvala bogu, da smo srečno prišli preko tega!

Do graščine je bilo dobre pol ure hoda. Treba je bilo stopiti. Metki se je kmalu vrnila prejšnja vedrost. Vajena je bila, da ni bilo Borisu všeč, naj je oblekla karkoli. Trstenjak jo je bil pohvalil in gospa Jarmila bo, to je vedela, gotovo vzkliknila, ko jo bo zagledala, kako da je ljubka. — In navsezadnje! Saj je sama dobro vedela, da je za svojo velikost preokrogla, da ima premajhen nos, sploh, da je najbolj ponesrečeno bitje, ki ga je mogel bog ustvariti. In nič se ni čudila, če jo je Boris, kadar je hotel biti najbolj ljubezniv nasproti njej, imenoval samo »mali Debelinko«. Živela je v večnem trepetu, da ji ne bi rekel, da »ga« je spet kaj »polomila«, in hvaležna mu je bila že, če je molčal. Do svojega štirinajstega leta je bila okrogla kakor polna luna in šele pozneje se je potegnila, da je bila v pasu vitka, z dolgimi nogami in polnimi boki. Prekaljenemu

poznavalcu žensk bi se zdela več kot samo lepo, zdela bi se mu dražestno dekle.

Vročina se je začenjala polagoma blažiti in Trstenjak je bil za okolico ves navdušen.

»Vama se še sanja ne, kaj imata s tem, da lahko prebijeta vsaj počitnice v teh krajih.«

»Kvač!« je odvrnil Boris in zaničljivo zamahnil z roko. »Človeku začjenja ta monotonost presneto kmalu presedati in vsaj jaz bi zagotovo ostal kar v mestu, da bi ne moral priti domov radi staršev.«

Trstenjak je čutil, kako je Metka zlezla še bolj vase, ko jo je bil Boris tako naivno prezrl. Čez nekaj časa je vprašala s plahim glasom:

»Kaj pa grad? Saj tja vendar tudi rad zahajaš.«

»Kaj pa preostane človeku drugega? Tam so vsaj ljudje!«

Metka, še bolj pobito:

»In kaj kopanje? In kaj reka?«

»Vse to je v Ljubljani veliko lepše,« ji je pojasnil Boris z okrutno samoumevnostjo.

No, zdaj je Metka obmolknila. Res, kaj je ona pomenila njemu? Nanjo se še spomnil ni.

»Boste imeli nekoč tudi mesta preveč,« je dejal Trstenjak.

»Ampak tam je vsaj družba, so tovariši, je šport in je življenje.«

»Ali veste, da so Boris in njegovi prijatelji ustanovili v Ljubljani krokarški klub 'Štefan', ki ima svoja pravila, katerih se vsi strogo drže?«

Metka je bila vsa v ognju. Prebolela je bila udarec in v duhu se je popolnoma spojila s svojim fantom.

»Enkrat na teden se sestajajo, sami fantje, in na mizo ne sme priti manj kot štefan vina. Kdor se pregreši proti pravilom, mora plačati globo, kdor enkrat neopravičeno izostane, je izključen. Fajn, kajne?«

»In ostalo?« je nejevoljno pripomnil Boris. »Pred tekmami se sestajamo mesec dni ob samem malinovcu in takrat je šele pravi špas cele stvari.«

»Ah, da. To sem pozabila. Vsi so sami športniki, sami fest fantje.«

»Kaj se pa ti na to razumeš?« Boris jo je prezirljivo premeril.

»In vi? Vi pojdete gotovo tudi na univerzo?« je vprašal Trstenjak Metko, da bi ji pomagal iz večnih zagat.

»Da, prihodnje leto, ko bom imela maturo za seboj.«

»No, potem boste tudi sami lahko deležni vseh krokarških bratovščin,« jo je tolažil.

»Z nami že ne bo mogla,« je Boris hitro pojasnil. »V pravilih stoji, da so člani lahko samo fantje.«

»Oh, zakaj nisem fant!« je iskreno zavzdihnila Metka.

»Če se je nekdo rodil kot dekle, je imel pač smolo,« je strokovnjaško pripomnil Boris.

»Poznam dame, ki so srečne, da so ženske,« je dejal Trstenjak, ki mu je šla kljub tihi zabavi Metkina neogljenost do srca.

Metka ga je ošinila s hvaležnim pogledom.

»Kdo pa to taji?« je s porogljivim smehom odvrnil Boris. »Toda ali more biti študentka dama? Tu v okolici poznam eno samo damo. To je grajska gospa.«

»Bodite brez skrbi, gospodična. V Ljubljani je še dovolj klubov, v katerih bodo vašega sodelovanja veseli.«

»Slišala sem, da imajo na univerzi tudi tajni klub brezbožnikov z damsko sekcijo. Tja se bom vpisala.«

Trstenjak se ni mogel premagati. Na glas se je zasmejal.

»Torej kar med brezbožnike hočete?«

»Kaj vi morda verujete v boga?«

Trstenjak se je zmerom bolj zabaval.

»Kaj naj vam na to odgovorim, ljubo dete? Dokazati se ne dá ne to, ne ono. Vse to je stvar čustva, vere, osebnih izkušenj.«

»Česa se ne dá dokazati?« se je Boris krepko oglasil. »Znanost je vendar dokazala, da se je človek razvil iz živali, da je materija večna, da je življenje nastalo iz gotove mešanice kemičnih snovi in da je zemlja kos mase, ki se je odtrgal od sonca. Kaj je treba tukaj še boga?!«

Metka ga je gledala s svetlimi očmi. Vsa je žarela od ponosa in sreče.

»Tudi jaz tako mislim,« je vzkliknila.

»Čemu bi se prepirali o teh težkih in spornih stvareh? Tako krasen dan je danes in pot je tako prijetna.«

Trstenjaku se je kar vse smejalo.

Boris je zmagošlavno pomežiknil Metki.

»Zato tudi jaz ne priznavam nobene morale,« je samozavestno nadaljeval. »Čemu bi nam bila morala, če ni boga?«

»Tega prepričanja sem tudi jaz,« je moško poudarila Metka.

»Pa to je pravo brezbožniško gnezdo,« se je Trstenjak veselo prestrašil. »Saj bosta še koga zaklala in potem bo treba v ječo!«

»Čemu, če pa nima človek od tega nobene koristi,« je resno pojasnjeval Boris.

Trstenjak je z narejenim obupom zmajeval z glavo...

Prišli so v grajski drevored in potem v gozdič, ki je peljal proti graščini. Trstenjak je vsrkaval vase sveži zrak, pomešan z vonjem zelenega listja in ciklam. Že dolgo, da se ni počutil tako srečnega in lahkotnega.

Naposled se je prikazal gradič izza zelenja.

— Kakor v starih romanih, je pomislil.

•

Gospa Jarmila je izvirala prav za prav iz plemiške rodbine na severnem Češkem, v naše kraje se je bila samo primožila. Toda ker je pripadala k tisti plasti, ki se je čutila nekoč v bivši Avstriji kakor ena sama velika rodbina, se je v naših krajih hitro znašla.

Kot dekle je študirala konzervatorij na Dunaju, učila se je igranja na klavir in petja, imela je tudi talent, toda po prvi strani je bila po svoji vzgoji preveč zapredena v predsodke svoje kaste, da bi se bila upala popolnoma predati svojim umetniškim stremljenjem, po drugi strani pa ji je manjkala tista velika osredotočenost na en cilj, ki je nujno potrebna za končni prodor in uspeh. Zaradi tega je še ne dvajsetletna popustila pritisku svojih staršev in se poročila z mnogo starejšim baronom von Bleichnitzem, ki je bil do neke mere celo vojni invalid.

S to poroko se je začel žalostni del njenega življenja. Mož ji je bil skoraj zmerom bolan, živčno razburljiv, poln zahtev in z ničimer zadovoljen, in polagoma se ji je odprlo, da se je bil poročil z njo samo zato, ker je potreboval strežnice in njene nege. Videla je pokopano svojo mladost, uničene vse lepe sanje, ambicije in cilje. Neizrečena grenkoba

se je kopičila v njej. Največji udarec pa jo je doletel, ko ji je umrl edini otrok.

Možu je končno ohromela cela desna stran telesa, da so ga morali prevažati v vozičku. Pozneje je dobil še močan pretres živcev in po nekaj letih muke in bolečin je naposled umrl v neki graški bolnišnici.

Čeprav si morda ni naravnost priznala, je pomenila zanjo smrt barona Bleichnitztza prvi oddih, odkar se je bila poročila. Vendar je potrebovala še celo leto, da je prišla duševno in telesno kolikor toliko k sebi. Sprva je nameravala prodati moževo posestvo, v kolikor je pripadlo njej, in se preseliti k svojcem na Češko. Toda prepričala se je, da so bile tam povsem nove razmere in da je bila prav za prav v okolici svojega pokojnega moža bolj doma. Tudi se je upirala prodaji Bleichnitzovega posestva neka njegova teta, pobožnjaška stara devica, ki je prav tako pridno stresala svoje sitnosti kakor je pridno obiskovala cerkve in se pripravljala na večno življenje.

Če je torej hotela gospa Jarmila kolikor toliko dostojno živeti, je morala sama prijeti upravo svojih posestev v roke. Ni si smela privoščiti daljših potovanj, in če je že kam šla, je bila njena pot gotovo tudi zvezana z gospodarskimi posli.

Zdaj, ko je bila sama, je bila njena prva misel, da bi se spet posvetila svojim mladostnim težnjam: umetnosti. Po dvakrat na teden se je vozila v Ljubljano, učila se spet igranja na klavir in petja, toda polagoma je začela spoznavati, da je bil pravi čas zamujen. In kakor ji je bilo težko in bolešno, je naposled popolnoma resignirala in se vdala v neizbežnost usode.

Tako za silo spravljena s seboj se je začela tembolj zanimati za glasbeno življenje drugih. Po radiu in po časopisih je zasledovala opere, koncerte in predavanja na Dunaju in v Pragi, toda čim bolj se je spajala z deželo, v kateri je živela, tem bolj se je osredotočalo njeno zanimanje na domače novosti in domači napredek. Mnogo glasbenikov in umetnikov je poznala osebno, mladi pevci in mlade pevke, umetniki na razne instrumente in sploh glasbeni svet, posebno mlajši, so bili neredko v gosteh na njeni graščini. Na Trstenjaka je bila pozorna od njegovih prvih začetkov, slišala je o njem različne sodbe, kmalu začutila, da hodi svoja pota in da se polagoma preriva v ospredje domače glasbe. In ko ji je Metka napovedala njegov obisk, si ni mogla utajiti, da je na tega komponista močno radovedna.

*

Okopavajoč na vrtu cvetlične gredice, je že od daleč slišala veseli in glasni pogovor prihajajočih. V naglici si je popravila pričesko, si naravnala poletno bluzo, potem je šla gostom naproti.

Bila je lepa, visoka žena, nekoliko tenka, in na obrazu ji ne bi poznal, da ima za seboj toliko bridkih izkušenj. Samo njene oči, velike, rjave oči, so bile nekam zastrte in se niso nikoli smejale. Njena hoja je bila ženska, vendar odločna. Neka posebna nežnost je vezala to preizkušeno ženo z malo Metko. Morda je tiho, od daleč nekje preživljala z njo vso tisto veliko, neumno mladost, ki ji sami nikdar ni bila dodeljena. Njeno rogoviljenje po graščini, stikanje po vseh kotih, njen veseli, neobteženi smeh, njena dekliška jezikavost in naposled tista velika, ljubka neumnost nedolžnosti, vse to je zbujalo v njej nekakšen svojevrsten užitek, ki je bil spojen z rahlo bolestjo lastne odpovedi.

Prihod gostov sta pozdravila gospejina lovska psa z veselim lajanjem, ki je veljalo njuni prijateljici Metki. Držeč vsakega z eno roko za uho, tako je pritekla Metka do gospe. Izpustila je živali, se pristrčno pozdravila z njo in ji predstavila Trstenjaka.

Gospa je peljala goste v grad, razkazala Trstenjaku nekaj starinskih soban, in potem so šli vsi skupaj na verando. Posedli so v senco okrog pletene mize.

Podobno zanimanje je Trstenjaka hitro približalo gospej. Njen ljubljanski učitelj petja in njena učiteljica klavirja sta bila tudi njegova znanca. Govorila sta o metodi tega in onega, Trstenjak je razlagal svoje teorije o tehniki igranja in petja, prešel na osnove moderne kompozicije, zagovarjal novo glasbo in naposled na njeno vprašanje, če dela na kakšni večji stvaritvi, priznal, da se poskuša tudi v komponiranju opere, in povedal tudi snov svojega libreta. Končno je moral tudi obljubiti, da bo zaigral nekaj svojega na klavir.

Metka se je medtem po svoje zabavala z lovskima psoma. Boris je kazal zdolgočasnost in se na tihem jezil, da je gospa posvečala vso pozornost tujcu. Čutil se je potisnjenega ob stran in to se mu je zdelo zamalo. Tiščal je roke v žepih, sedeč udobno zleknjen v pletenem stolu, in se omalovažujoče oziral po okolici.

Videč, da se mlada dva gosta ne zanimata za pogovor, je gospa predlagala, da bi šli na skupen sprehod po gozdiču. Bližal se je večer in vročina se je umaknila prijetnemu hladu.

Gospa Jarmila in Trstenjak sta spotoma nadaljevala pogovor. Mlada dvojica je šla za njima.

»Kaj ti nisem rekla, da se gospa strašansko zanima za tega muzika? Vidiš, prav sem pa le imela.«

Boris se je razjezil.

»Kaj si imela prav? Takt vendar zahteva, da se gospa ukvarja z novim gostom. Z nama govori lahko vsak dan.«

»Videla sem pa le, da ga je parkrat kar zaljubljeno pogledala.«

»Gos neumna!«

Gospa in Trstenjak sta počakala, da sta ju mlada dva dohitela. Gospa je neopazno zasegla Borisa, medtem ko je Trstenjak ostal zadaj z Metko.

Boris je še utegnil, da je oplazil Metko z zmagoslavno porogljivim pogledom. Takoj se je dekletu pobesil nos.

»To je romantika iz Tavčarjevih in Kersnikovih povesti!« je dejal Trstenjak. »Ta okolica je vsa kakor ustvarjena za tisto ljubezen, ki so jo opevali naši stari in ki je dandanes človek v mestu ne pozna več.«

»Jaz pa mislim, da je življenje v mestu vse lepše in bolj romantično. Vsaj tako pravijo. Lepe gospe so tam in posebno moški marsikaj doživijo.«

»Ne, prav tako to ni, ljubo dete. V mestu so skrbi, je lov za denarjem, je borba za kruh, je boj vseh proti vsem.«

»Ampak so tudi zabave. So plesi, so bari, kavarne, muzika na vseh koncih in krajih. Fajn mora biti.«

»Vse to so samo sredstva, da človek ubeži brutalnostim življenja, da se premami preko resničnosti.«

»Od Boriza sem slišala vse drugače.«

Dejala je »Boris, Boriza«, kakor vzemimo »Paris, Pariza«, kar je ne-hote izražalo vso važnost, ki jo je pripisovala tej osebnosti, in kar se je zdelo Trstenjaku posebno ljubko.

»Boris je mlad, Boris je komaj pokukal v svet.«

»Kaj vi veste, kaj vsega je on doživel v Ljubljani.«

In nenadoma čisto zaupljivo:

»Povejte, gospod Trstenjak, ali so ljubljanske gospe zares tako zapeljive?«

»Gospe« in »zapeljive« je izgovorila z nekim posebno važnim poudarkom, ki je izražal i tiho zavist, i občudovanje, i hrepenenje.

»Čemu ravno gospe?« je vprašal Trstenjak in se posmejal.

»Ne vem. Tako pravijo. Tudi Boris mi je povedal.«

»Nič ne vem. Morda se samo njemu tako zdijo. Žene so, kakor povsod. Vseh vrst.«

»Gotovo ne zahajate veliko v družbo?«

»Nasprotno! Moj poklic me sili, da se moram precej vrteti v družabnih krogih.«

»Potem mi je nerazumljivo, kako da se niste srečali z Borizom. On vendar pozna vse ljubljanske dame.«

»Najbrže usodno naključje.«

Trstenjak je bil ves očaran od te naivnosti. Čutil je, da bi hotela nekaj izvleči iz njega, ga povprašati za razne stvari, pa se ni upala prav z besedo na dan.

»Ali je res, da so moškim najbolj nevarne gospe od šest in dvajsetega pa do štiri in tridesetega ali pet in tridesetega leta?«

»Vsaka lepa ženska, gospa ali gospodična, tam od štirinajstega pa tja v petdeseto leto, je lahko moškemu nevarna.«

Žarek veselja je zažarel v Metkinih očeh. Potem se je spet predomislila.

»Ampak fantom ni do deklet. Pravijo, da sploh niso za ljubezen sposobne.«

»To vam je gotovo spet ta vaš Boris povedal!«

Metka je zardela tja preko ušes.

»Saj je splošno znano, da se moški najprej naužijejo ljubezni pri zrelih ženah, in se potem, ko imajo vsega dovolj, poročijo s kakšnim mladim dekletom.«

»No, s tem je mlado dekle postalo ‚gospa‘ in se lahko po svoje spet ‚naužije‘ ljubezni.«

»Če pa ji ni do drugih! Če pa ljubi samo svojega moža?!«

»Potem ji pač ni pomoči.«

»Vsi mladi fantje so taki!«

Iz njenih besed je zvenelo ogorčenje.

»Priroda je, verjemite mi, ljubo dete, zmerom pravična. Če mladim fantom ni do mladih deklet, so pa te tembolj všeč zrelejšim moškim.«

»Da, potem, ko nimajo več izgledov pri zrelih gospeh!«

»O, ljuba, ljuba nedolžnost!«

Pri besedi »nedolžnost« je udarila Metki vsa kri v lica. Bilo ji je kakor tatu, ki ga je nekdo ob najbolj nepričakovanem trenutku razkrinkal.

Trstenjaka je obšlo nekakšno očetovsko razpoloženje. Objel je, tiho se smehljajoč vase, dekle okrog ramena.

Nenadoma je tudi ona postala bolj zaupljiva.

»Zakaj se prav za prav še niste poročili?«

»Preljubi otrok, to je dolga povest. Ni vse tako, kakor si človek sanja pri osemnajstih letih.«

»Pravijo, da se moški vendar laže poroči, če je še mlad.«

»Ne vem, kako to mislite?«

»Pa, tako sem slišala. Gotovo ima takrat več izbire.«

Trstenjak se je posmejal.

»Ne, ne, to ne bo tako. Morda imate prav, da se mlad fant laže poroči kakor starejši moški, to pa zato, ker je še neizkušen, ker še ne pozna žensk.«

»In če pozna ženske, zakaj se ne bi poročil?«

»Tega vam nihče ne bo povedal, samo ravnal se bo po tem.«

»Nekateri pravijo, da dekleta sploh niso strastna.«

Trstenjak je pogledal kvišku, da bi zakril smehlaj.

»Kakor katera.« Težko mu je bilo, da se ni od srca zasmel. Tako ljubka je bila v svoji nevednosti in radovednosti.

»Če bi bila jaz fant, nedolžnega dekleta še pogledala ne bi. Saj sploh pojma nima, kako je treba ljubiti.«

»Ne bojte se. To je edina stvar, ki se je človeku na svetu ni treba učiti. In posebno ženske so v tem rojene umetnice.«

Žalostno je zavzdihnila. Potem je spet zmagala radovednost v njej.

»Ali je res, da se ženski že po hoji pozna, če je strastna ali če ni?«

»Najbolj hladne ženske lahko najbolj dovršeno igrajo v kretnjah ogenj in strast.«

»Oh, kaj bi dala, da bi bila strastna!«

Trstenjak je prasn timer v vesel smeh.

Gospa Jarmila, ki je šla z Borisom naprej, je postala s svojim spremeljalcem in počakala dvojico za sabo.

»Vidim, da se dobro zabavata,« je dejala, ko sta ju Trstenjak in Metka dohitela.

»Naša mala prijateljica, gospa, ima tako originalne domislice!«

»Pazite se, profesor. Ta mali vrag vas bo očaral, da sami ne boste vedeli, kdaj. Mene vsaj je že zdavn timer ovil okrog prsta.«

»Očaral me je že, samo bojim se, da me bo tudi začaral,« je zamrmral Trstenjak s šaljivo predanostjo v usodo.

Šel je z gospo naprej. Metka in Boris sta ostala za njima. Ko je bila razdalja med dvojicama dovolj velika, je Boris vzro timer. S pridruženim, toda ogorčenim glasom je dejal:

»Kakšne neumnosti si spet kvasila?! Vsakdo se že čisto očitno norčuje iz tebe! In povrh vsega se še védeš tako, da bi si kdo utegnil misliti, da sem zaljubljen vate. Ni čuda, če me boš spravila tako ob ves kredit!«

Metki so privrele solze v oči. Polglasno je smrkn timer.

»In zdaj se še cmeri! Drugič pazi rajši, da ne boš kvasila budalosti!« —

»Metka je najdražestnejši, najljubeznivejši otrok, ki sem ga kdaj srečala,« je dejala gospa Jarmila Trstenjaku. »V edino napako ji štejem, da se je tako brezupno zaljubila v tega dolgokrakega neotesanca.«

»In vendar bi dejal, da se vprav v tej nebol timeri zaljubljenosti, ki meji že na malikovanje, skriva njen največji čar. In potem ta mladi junak! Kako elepa je mladost za resnične dražesti!«

»Vi, moški, ste zmerom taki,« je povzela gospa z dobrohotnim očitanjem. »Če vas ženske preveč ljubimo, vam je to v nadležno breme. Mislim, da ne bo za vas nobena indiskretna novost, če vam povem, da se je ta dečko nekoliko zagledal vame. Razgleduje se pač za izkušnjami, doživel bi rad nekaj močnega, morda kakšno veliko stvar, sploh, rad bi se »nauč timer. Kakor se tudi dela izkušnega, mu zelenjaštvo sili iz vseh koncev

in krajev. Ne morem vam povedati, kako mučno mi je vse to. Vem, da se Metka muči na skrivaj, toda kaj naj storim? Tako sem se privadila dekletcu, da mi je dolg čas, če ga že en sam dan ne vidim. Ako bi jo povabila samo, bi s tem ne razžalila samo njega, marveč tudi njo. In mladost je tako neizrečeno rahločutna v svojem nezaupanju v samo sebe!«

»Biti bi moral slep in gluhi, če bi mi bilo to, kar ste mi povedali, gospa, še kakšna novost. Ljubki otrok se boji, da ne bo mogel nuditi fantu tistega, kar mu utegne nuditi zrela žena. Strahovi jo obhajajo, da plava njen ljubi, kadar je tam v Ljubljani, v samih razkošjih in da zato njo, ker ne umé istega, globoko zaničuje. Pri tem ji pa njen ženski instinkt prišepetava, da morda le ni tako; da bi ji hotel njen junak nemara samo imponirati s svojimi dvomljivimi izkušnjami in obenem zakriti prav isto neboljenost, ki jo tudi sama tako bolešno občuti.«

»V tem sem popolnoma istega mišljenja z vami. Kolikokrat mi gre na smeh, ko me fant po ovinkih izprašuje o gotovih stvareh in se po drugi strani dela kaljenega v vseh razvratnostih. Da bi se mi naravnost približal, za to mu seveda ne pustim poguma. Toda kar čutim, kako se predaja skrivnim nadam, da mu bom nekoč sama dala namig, ga nemara celo sama zapeljala.« —

»Trstenjak je dejal, da so dekleta prav tako zapeljiva in moškim nevarna kakor gospe,« je dejala Metka Borisu, ko se je nekoliko pomirila.

»Kaj se pa on na te stvari razume?« jo je s prezirljivim glasom zavrnil Boris. »Samo poglej ga, kakšen je. Skoraj za celi dve glavi je manjši od mene. In potem stavim, da ima mišice kakor ti, ali pa še manj razvite. Kako naj potem imponira kakšni dami?«

»Pa se gospa Jarmila le strašno zanima zanj!«

»To vem jaz bolje, ki sem se prejle ves čas sam pogovarjal z njo.«

»Meni se pa le zdi njegov obraz interesanten.«

»V mestu bi se zdel interesanten samo kakšni kuharici.«

»Ampak kuharice so pa le za ljubezen.«

»Ker so pokvarjene, seveda.«

»Zakaj bi pa tudi druga dekleta ne mogla biti pokvarjena?«

»Zato, ker bi jih potem ne hotel nihče za ženo.«

»Čemu, če bi znale ljubiti?«

»Moški ne jemljejo za žene tistih žensk, ki znajo ljubiti.«

»Jaz bi pa le hotela znati ljubiti.«

»Ti si neumna in zato je najboljše, da ne govoriš o teh stvareh.«

»V gospo si pa le zaljubljen.«

»Budalo! To se bo še videlo, kdó je v koga zaljubljen.«

*

Nič se ni dalo ukreniti; gospejino povabilo, da bi ostali pri njej na večerji, je bilo tako ljubeznivo, da ga ni bilo moči odkloniti. Hlapec je zajahal konja in odjezdil poročat Golarjevim, da ne bo ne gosta ne hčere k večerji.

O mraku je gospa peljala goste v salon. S Trstenjakom sta stopila h klavirju in si ogledovala note. Komponist je preizkusil glasbilo in ga pohvalil.

»Naši starejši skladatelji so se iz napačnega strahu, da utegneje nove smeri razvrednotiti njihovo delo, zabarikadirali pred nami mladimi s kitajskim zidom,« je dejal. »In vendar je naš pokret in vse naše iskanje

samo posledica stvarnega stanja, na katero smo naleteli, ko smo začeli z delom. Glasba kot najbolj matematična izmed vseh umetnosti ima točno določeno število izraznih variacij, kombinacij in fermentacij, ki bi se jih dalo tudi čisto praktično izračunati. Različnim čustvenim odtenkom, različnim strastem in afektom odgovarjajo povsem določene zveze zvokov, ki so jih naši predniki, preden smo se mi sploh rodili, že bogato izrabili. Veliki ustvarjavnici so začrtali glavne smeri, izkoristili najlepše možnosti, medtem ko je kopica manjših talentov zatrpala malone vse preostale vrzeli in izrabila še zadnje možnosti, ki so ostale. Vse šibkejša je postajala zadnje čase invencija, dokler niso nekateri modernisti poiskali čisto novih temeljev, s katerih so se mladim ustvarjalcem odprli novi vidiki, nove možnosti kombinacij in ki so nam dali vzmet za nov polet. Intelektualizem in eksperimentiranje, ki nam ju očitajo, sta samo posledica tega tipajočega pohoda skozi temo, skozi nepoznano.«

Sedel je h klavirju in začel praktično dokazovati svoje trditve. Poizkusil je različne akorde, v molu, v duru, variiral in kombiniral in sproti razlagal, kdo izmed velikih mojstrov ali manjših talentov je izkoristil to divno variacijo. Stari, znani motivi, pretresljive melodije, so se razčlenili v zvočne sestavine in se pretvorili med Trstenjakovim razlaganjem v precizne matematične formule. Kolikor tudi je bila gospa Jarmila študirala teorijo kompozicije, vendar nikoli še ni bila tako nazorno doživela tajnih sestavin glasbene umetnosti. Ko je prešel nato na osnove modernega skladateljstva, je začutila ves fanatizem človeka, ki mora skozi nešteto ovir utirati neki stvari nova, svoja pota. Tresljaj ji je šel skozi telo in dušo. Bila je pri izvoru tistega, za kar je nekoč želela, da bi postalo vsebina njenega življenja.

Tudi Metka je bila vsa v prisluškovanju. Zaverovanost tega tujega človeka v svoj poklic, v svoje poslanstvo jo je fascinirala. Čutila je, kako vre iz njega silen utrip življenja, neupogljiva volja, uporna trdovratnost. In prišlo ji je, da je prvič podvomila, ali ima Boris prav v svoji sodbi o njem.

Boris sam se ni počutil bog ve kaj udobno. Glasba in posebno še nje teorija ga nista prav nič zanimali. Poleg tega se je čutil, vaje, da je bil v družbi edini moški, zapostavljenega in ob stran potisnjene.

Metka mu je prišepnila:

»Ali ni zanimivo?«

Osorno jo je zavrnil:

»Zame prav nič. Potem pa se mi tudi zdi, da se mož dela samo važnega. Kaj navsezadnje briga človeka vsa ta četrttotskost in atonalnost.«

•

Po večerji, pri kateri ni manjkalo tudi nekaj kozarcev lahkega vina, je šla družba v dobrem razpoloženju na verando.

Bila je jasna poletna noč. Nebo je bilo temno, posejano z neznansko drobnimi, toda intenzivno sijočimi zvezdami. Od povsod, iz gozda, od sosednjih polj in njiv, od travnikov in pašnikov, je prihajalo nešteto živih glasov. Izza daljnje mlake je zamolklo odmeval žabji koncert. Mesec se še ni prikazal.

Svetloba iz salona je medlo prodirala na verando in v takem polmraku se je dalo prijetno kramljati.

»Ali je res, da je v življenju umetnikov ljubezen posebno važna?« je vprašala Metka.

Trstenjak in gospa Jarmila sta se smehljaje spogledala, Boris se je porogljivo namrdnil.

»V slehernem življenju je ljubezen posebno važna, ljubo dete,« je odvrnil Trstenjak in premagal smehljaj, ki mu je trdovratno silil na ustnice. »Umetnikov organizem je samo nekakšen pojačevalec čustvenih emocij ostalih ljudi in je seveda umetnik tudi toliko bolj dovzeten za gotove splošne vtise. Zato ljubezen njega lahko toliko lažje dvigne, pa tudi toliko lažje podere.«

»Umetniki so gotovo zelo nezvesti,« je dalje poizvedovala Metka.

»Kakor vsi ostali ljudje. Seveda, tisti, ki je nagnjen k erotičnim spremembam, je, če je umetnik, to v povečani meri. Če pa je nagnjen k stalnosti, bo gotovo vzor zvestobe.«

»Taka erotična ljubezen umetnikov mora biti interesantna,« je pripomnila Metka.

Gospa Jarmila se je veselo posmejala. Nežno je privila dekle k sebi in dejala:

»In vendar se mi zdi, da moja mala prijateljica ni sodila tako napačno, ko je menila, da morajo biti umetniki v ljubezni nestanovitni. Za svoje ustvarjanje potrebujejo vedno svežih čustvenih pretresov, novih doživetij in ker jim je njihov poklic prvo, potem pač morajo iskati zmerom novih pobud, se tako rekoč umetno spuščati v zmerom nove srčne zaplete.«

»Mogoče bi tako mišljenje opravičeval zunanji videz. Vendar se mi zdi, da umetniki o vsem tem iskanju 'novih pobud' ničesar ne vedo. Samo preobčutljivi so, predobro čutijo, kaj bi moral biti ideal, in ko trčijo ob resničnost, so zvečine zmerom znova razočarani. Poleg tega je sleherna močna strast zvezana z veliko bolečino, kar izpričuje že etimologija besed v mnogih jezikih. (N. pr. v latinščini pomeni *passio* prav tako strast kakor trpljenje.) In ne redko je tista 'nova pobuda' samo pobeg iz enega trpljenja v drugo. Od zunaj, z viška gledana je ta sprememba seveda samo nova emocija, nova snov za poznejšo stvaritev.«

Metka je od navdušenja tlesnila z rokami. Kadarkoli sta še z Borisom govorila o ljubezni, na take probleme nista bila še nikoli prišla. Vendar je bilo lepo, tako resno in važno govoriti o takih stvareh! Kar zrelejšo in bolj odraslo se je čutila.

»Kljub temu se mi zdite umetniki vprav kar se čustvenega življenja tiče, mnogokrat čudni in nerazumljivi,« je menila gospa. »Tako sem slišala o nekem slikarju, ki je ljubil mnoge lepotice in ki so ga tudi one ljubile. Toda ko se je poročil, si je izbral za družico vprav zelo grdo žensko.«

»To se mi zdi v marsičem prav razumljivo. Čim lepše, čim popolnejše je bitje, ki ga ljubimo, tem večje zahteve stavljamo nanj. Hoteli bi ga čim bolj zase, postanemo nestrpilji, trepečemo zanj. Vse to je spojeno s stalno boleščjo. Povrhu je tudi v občutljivejšem moškem večen strah, da bi se velika strast, s tem, da je uzakonjena in javno priznana, ne sprevrgla v banalnost. Na vsak način ima občutje, da se visoka napetost ne dá dolgo vzdržati na svojem višku, svojo stvarno upravičenost.«

»Priznam, da je v vaših besedah mnogo resnice,« je Trstenjaku odvrnila gospa. »Toda prav iz tega izvira tragedija skoraj sleherne žene. Večina žená je namreč po svoji naravi ljubimk, po svoji občutljivosti torej

sorodnih umetniškim nraóem, medtem ko so skoraj vsi moški neljubimci. Če torej spozna žena takega moža in stopi z njim v zakon, bo naletela na gluha ušesa za vse svoje intimne čustvene zahteve. Źelela si je veliko strast, veliko doživetje, in bila za to ogoljufana. O tistem moškem pa, ki je občutljivejši, ste sami dejali, da se boji, da bi se njegova strast z uzakonitvijo ne sprevrgla v banalnost. In žena, ki bi se spustila z njim v intimnejše vezi, mora naleteti na obsojanje družbe, kar utegne pomeniti sčasoma njen zlom.«

Boris se je ves čas jezil, da ne more prav stopiti v pogovor. Ni si hotel priznati, da mu manjkajo potrebne izkušnje, da bi se mogel uveljaviti s svojim mnenjem. Rajši je na tihem dolžil Trstenjaka, da si je uzurpiral besedo. Toda ko je gospa Jarmila omenila, da so po prirodi skoraj vse žene ljubimke, ga je spreletela, ne da bi prav razumel, zakaj, čudna opojnost. Občutil je željo, da bi bila s tem še kaj več povedala.

*

Medtem je prilezel mesec izza dreves in sibal svojo medlo svetlobo po vrtovih in gredah in skozi drevje. Lice pokrajine se je popolnoma izpremenilo. Iz svečane teme so se dvignili varljivi obrisi predmetov in teh sence so trepetaje legle preko posrebranih tal.

Gospa Jarmila je povabila goste na sprehod skozi park.

Steze v gozdiču so bile kamenite in negotova svetloba je izravnavala vzbokline in čarala pred oči nove.

Trstenjak je ponudil roko gospe. Potegnila je svojo, ki je bila gola do lakti, izza shawla in se oprijela njegove. Oba sta se zdrznila ob dotiku. Nehote sta obmolknila in vsak zase prisluhnila drug drugega utripu. Tako sta nekaj časa hodila, pogreznjena vsak v svoje misli.

Ali ga ni usoda kakor nalašč privedla pred to možnost, ki mu je obetala tisto mirno zavetje, ki si ga je tako vroče želel? — Trstenjak je pomislil. Od prvega trenutka ga je ta lepa, pametna žena privlačevala in zdaj, ob dotiku njunih rok, je čutil, kako mu je tudi ona vračala toploto.

Toda že je zabrnél v njem drug zvok, zvok mnogoterih izkušenj, zvok skepse in nezaupanja.

In tudi če bi mu zares vračala njegova čustva, ali bi pomenila ta vez zares zanj tisti mirni pristan? Ali bi mu ne bila nova strast v novo trpljenje, ga zavedla v nove zaplete, morda celo pomenila zanj novo razočaranje? Ali ne bi bil čez noč vržen iz začetega toka, postavljen v čisto nove prilike? Bog ve, če bi se znašel in kako bi se znašel v njih?

Prisluhnil je vase, tja, od koder je vrela njegova ustvarjalna moč. Slišal je tajinstveni signal, ki mu je pravil: — Še ni prišel čas za počitek. Novi boji te čakajo. Vsak tuj činitelj v tvojem življenju pomeni samo oviro več! Moraš se odpovedati, če nočeš izpostavljati nevarnosti svoj talent. —

Gospa Jarmila je po svoje spremljala njegove misli. Govorila si je:

— O takem možu sem sanjala. Ali ni prišel zdaj usodni trenutek? Ali ni bila še zmerom dovolj mlada, ni imela še zmerom pravice do življenja?

Toda že jo je obšla neodločnost.

— Kaj, če bi ji ne bila ta vez v novo razočaranje? Če bi ne prišlo po sedmih dneh sladkosti sedmero let bridkosti in nemara še hujšega trpljenja kot ga je že poznala? Trstenjak je umetnik in njegova čustva so nepreračunljiva. Kaj, če bi nenadoma ne mogel v svojem ustvarjanju

naprej in bi na skrivaj krivil njo? In bi bila zadnja posledica samo to, da bi prišla ob svoj mir, ki si ga je s tolikimi mukami, s tolikšnimi odpovedmi tako trdo priborila?

Stopala sta po kameniti stezi, posuti z varljivo mesečino, z roko v roki, čutila drug drugega toploto in se je nehote oba prestrašila.

Gospa je spregovorila prva:

»Kje sta naša dva, da ju ni slišati? Počakajva ju.«

Dva daljna, tuja svetova, ki sta si bila prišla že čisto blizu, sta švignila drug mimo drugega in se začela polagoma spet oddaljevati.

*

Boris in Metka sta šla počasi za njima. Videč, da se je gospa oprijela Trstenjakove roke, je tudi dekle storilo isto s svojim fantom.

Boris je molčal in metal noge malomarno predse. Kakor da ne čuti, da se ga drži dekle. Nenadoma je vzkipeł:

»Kaj ne vidiš, da prav nič ne spadava skupaj, če hodiva?! Saj si majhna in debela kakor zamašek!«

Metka je izpustila fanta in polglasno smrknila.

»Poleg tega si mrzla ko led! Nobene strasti ni v tebi.«

»Gospa je preje dejala, da smo ženske po naravi ljubimke, moški pa niste ljubimci,« je dejala Metka in si obrisala solzo z lica.

»Tudi ti, seveda. Nikar si ne domišljaj.«

»Ti gotovo nisi, ker nisi umetnik.«

Boris se je srdito posmejal.

»Morda misliš, da je ta šémé?«

»Gospa se je zaljubila vanj.«

»Avša!«

»Zdaj pa reci, da nisi ljubosumen.«

Vščipnil jo je za laket, da je javknila. Zavila sta po drugi stezi. Situacija je postajala nevarna.

»Kaj se ti sploh na fante razumeš. Saj še poljubiti ne znaš pošteno.«

»Me bo že še kdo naučil.«

»Morda ta naočaljeni zmazek? Rad bi mu enkrat kosti pretipal.«

»Jezilo bi te pa le.«

»Zaradi tebe? Še na misel mi ne pride. Vesel bi bil, če bi te sploh kak pes povohal.«

»Govoriš pa res izbrano.«

Spet so ji solze silile v oči.

»Jaz nisem vaje delati komplimentov.«

»Prej pa si trdil, da se kretaš v Ljubljani v sami damski družbi.«

»Morda misliš, da si ti dama?«

Kar sapo ji je zaprlo.

»Zakaj pa potem hodiš z mano?«

»Ker si se mi obesila za pete.«

»Boris?!«

Naslonila se je ob drevo in polglasno zajokala.

»Že spet te komedije! Zakaj me pa izzivaš?«

Stopil je k njej. Z vlažnimi očmi ga je pogledala. V srcu ga je zabolelo. Navsezadnje sem zares prostak, je pomislil. Nekaj časa se je obotavljal, potem jo je potrepljal po licu.

Iz joka se mu je nasmehnila. Takoj mu je bilo laže.

»Saj veš, da ne mislim tako hudo, kakor govorim. Sicer si pa marsičemu sama kriva.«

»Imam te tako rada.«

Stegnila je roke in mu jih ovila okrog vratu. Plaho, kakor vrabček, ga je poljubila. Nagnil je glavo ob stran, kakor bi se branil, potem ji je le primaknil ustnice. Pri tem je zagledal skozi vejevje beli shawl gospe Jarmile. Srce se mu je stisnilo. Razočaran se je odvrnil od dekleta. Pri tem ni opazil, kako ji je hušknil zmagoslaven smehlaj čez lice. V trenutku se je zavedela, da ima nad tem robatim, neotesanim orjakom vendarle neko oblast.

*

»A, tukaj sta?« ju je sprejela gospa Jarmila, ko ju je zagledala prihajati izza drevja. »Mislila sem že, da sta zabredla. V takih luninih nočeh se mladi zaljubljenici prav lahko izgubijo.«

Boris se je porogljivo posmejal.

»Čemu se smejete? Res, res, moj gospod!«

»Mislim, da smo našo gostiteljico že dovolj dolgo maltretirali s svojo navzočnostjo,« je dejal Trstenjak z vedro galantnostjo. »Čas je, da začnemo misliti na odhod. Dovolj pozno je že, vi morate zgodaj po svojih poslih, jaz pa moram zarana na vlak.«

»Kaj?! Jutri že odpotujete?« je vzkliknila Metka z resnično prestrašeno. »Saj ste mi vendar obljubili, da ostanete vsaj dva ali tri dni!«

»Res, mislil sem, da se bom mogel toliko časa odtrgati od svojega dela. Pa vidim, da sem se uračunal. Ta dan sem preživel zares prekrasno, vsi ste bili tako ljubeznivi, in čemu bi si kvaril ta lepi vtis s skrbmi, ki bi me začele že jutri moriti. Čez štirinajst dni imam v radiu koncert in ne bi imel mirne vesti, če se že jutri ne vrnem na delo. Poleg tega ne morem za dalj časa izpustiti iz rok tudi svojih učencev.«

»Oh, škoda!« je vzkliknila Metka z obžalovanjem.

Boris se je na tihem vzradostil.

Gospa Jarmila je molčala. Mislila je, da razume.

Spremili so jo do gradu.

Ko so se poslavljali, ji je Trstenjak naglo, strastno poljubil roko. Boris se je pri tem sicer malo jezil, smatrajoč take čustvene izlive za moškega neprimerne, vendar se je ob zavesti, da bo mož že drugi dan odpotoval, pomiril in čutil zanj celo neko jovialno simpatijo.

*

Ko je stopila gospa Jarmila v svojo spalnico, je obstala pri postelji in dolgo strmela nepremično predse. Čudne, tuje bolečine so jo spreletavale. Bolestno je občutila svojo samoto, na srce ji je legla teža in dvomi so vstali v njej, če bi ne bilo nemara bolje, da se je pogumno vrgla v novo možnost, in naj se ji je karkoli obetalo. Mehanično se je razpravila in potem, v postelji, preletela v duhu še enkrat ves popoldan od Trstenjakovega prihoda pa do njegovega odhoda. Premetavala se je na ležišču, se mučila v svoji samoti, dokler je ni, ko se je že svitalo, utrujenost preslepila z nenadno tolažbo: Čez štirinajst dni bo njegov koncert v radiu, poslušala ga bom in ob tej priliki mu lahko pišem in ga povabim, naj

pride spet na obisk. In čeprav je nekje čutila, da tega ne bo storila, se je vendar umirila in se predala nemirnemu spancu.

*

Boris je spremil Trstenjaka in Metko do doma in se tam poslovil. Pot ga je potem še zanesla preko polj in travnikov, potopil se je v sanjarenje, videl se je v duhu izkušenega moža, slavnega advokata, poslanca, ministra. Misel na športne uspehe se mu je nocoj upirala. Nekakšen slab, neogljen občutek je imel, če se je spomnil nanj. Nekako megleno se mu je zablislilo v glavi, da mora človek v življenju, če hoče res nekaj pravega doseči, ubrati čisto drugo pot. Dà, te poti se on ni strašil. In ko bo nekaj dosegel, tedaj se bodo čudili vsi njegovi znanci. Toda kaj mu je bilo do vseh teh! Na skrivaj je vedel, da bo delal vse samo zato, da bo dokazal grajski gospe, da je on vse nekaj drugega, kot si ona predstavlja. Dà, njej mora dokazati, da lahko doseže več, veliko več, kakor drugi in tudi kakor Trstenjak. Tako blizu se mu je zdela ta bodočnost, tako blizu, da je mislil, kot da je danes, da bo tudi takrat gospa Jarmila ista in on prav tak, kakršen je zdaj. V takih opojnih mislih se je podal domov, se slekel in sam ni vedel, kdaj je zaspal.

*

Metka je prišla še v gornje prostore želet Trstenjaku lahko noč. Dolgo sta slonela na stopnišču in se pogovarjala. Dekletu se kar ni hotelo iti spat. Tako žal ji je bilo, da bo že jutri odpotoval. Komaj je prišel in že se je čutila proti Borisu vsa samozavestnejša, njegova zaljubljenost v gospo Jarmilo je ni na pol več tako bolela, saj je lahko dala duška svojim čustvom. Trstenjak ji je delal poklone in videla je, da to Borisa na tihem le nekoliko jezi. Instinkt ji je govoril, da ga bo tem bolj priklenila nase, čim bolj mu bo dala povoda ukvarjati se z njeno osebo.

»Ljubo dete, ura je pozna in spat boste morali.«

Trstenjak jo je prijel za roke.

»Škoda, tako hitro je minilo.«

»Saj bo še drugič prilika.«

Luč na stopnišču je razsvetljevala njen obrazek. Njena usta so bila zelo majhna in temnordeča. Spodnja ustnica ji je visela navzdol kakor deteljino peresce. Trstenjaku se je zazdela neizrečeno ljubka. Nežno jo je, ne da bi sam vedel, kako in kdaj, privil k sebi in jo poljubil. Ni se branila. Poljubil jo je še enkrat. Objel čez pas. Čudna toplota jo je spreletela.

S krčevito kretnjo ga je odrinila od sebe in mu nekaj trenutkov prestrašeno strmel v oči. Ni vedela, kaj se z njo dogaja. Potem ga je v naglici sama poljubila, stekla po stopnišču navzdol in mu spotoma želela lahko noč. Hitela je v posteljo spat in sanjat naprej o poljubih. —

Trstenjak je šel v svojo sobo, nekaj časa zamišljen strmel predse, potem je energično stresel z glavo, slekel se in legel. Točno je premislil delo, ki ga mora prihodnji dan izvršiti, od daleč slišal zvoke neke nove, porajajoče se kompozicije in v tem prisluškovanju zaspal.

*

Prihodnje jutro je iz sna planil pokoncu. S svinčnikom si je naglo začel beležiti zvoke, ki so mu brneli v ušesih. Zajtrkoval je, se bežno zahvalil in poslovil, odhitel na postajo, sedel na vlak in ves čas pisal.

V Ljubljano se je pripeljal z novo, dovršeno skladbo. — — —

ZIMSKA LJUBEZEN

BORIS PASTERNAK

Prazno v hiši, prazno bo,
mrak bo v nji, nikogar več.
Sivi zimski dan samó,
skoz zavese sneg pršeč.

Zgolj kosmíči, sneg na sneg —
sence luči v dnu temè.
Val lahkoten belih streh,
sneg in strehe — to bo vse.

Oster srež bo rez na rez,
hladno risal moj obraz.
Mrka žalost vame gre,
ni je vzel ne kes, ne čas.

Kakor greh neodpuščen —
na okrižju čas sloni.
Od nemira obtežen
poka križ, se les kriví...

...In ta hip zavesam javi
mrzla groza, da si tu.
Duh prihodnosti si pravi,
tiho stopaš, brez glasu.

Bo tako: priprte duri —
v hlap in piš zavita ti,
in tvoj plašč bo v tisti uri —
iz snovi vseh zimskih dni.

Prevedel Griša Koritnik.

* Šest in štiridesetletni Boris Pasternak je eden izmed najvidnejših zastopnikov ruskih poprevratnih »imaginistov«. Ta pesniška struja se je izcimila iz francoskega simbolizma in je najprej vznikla v Ameriki (E. Pound, W. C. Williams, J. C. Flechter in pesnica Hilda Doolittle.) Na Angleškem jo zastopajo R. Aldington, F. M. Ford, J. Joyce, D. H. Lawrence in F. S. Flint. Imaginisti zahtevajo v pesmi klen, stisnjen, konkreten obraz (imags), prosto rimo in mnogozvočnost besede (aliteracija, asonance itd.). Imaginizem je reakcija proti stari stereotipni romanski frazeologiji.

Ruski imaginizem se je pojavil po oktobrski revoluciji kot zastranitev od futurizma. Zahteva avtonomijo obraza v poeziji in prozi. Zavrgel je sicer izumetničeni jezik futuristov »zaum«, vendar je hkratu z njim razbil dotedanjo slovnico in metriko. Šola ruskega imaginizma, vznikla na tleh moskovskega bohemstva, pomeni reakcijo proti socialni revoluciji in njenemu materializmu in skuša obuditi nekakšen brezvladen individualističen idealizem. Izdajajo svojo revijo »Imaginisti« in tudi večje periodične zbornike. Dele se na »mestne« in »kmetske« pesnike. (Prevajalec.)

IZPOVED GOSPE FORCESINOVE*

MILENA MOHORIČEVA

»Plato amicus, magis amica veritas.«

Lepo pomladansko sonce me je zvabilo v Tivoli, kamor se tako rada zateka vsa Ljubljana, da se naužije zraka, ptičjega čvrčanja, zelenja in otroškega živžava. Hodila sem počasi gor in dol za vodometom, ki je še spal zimsko spanje. Tako mi je ukazal moj Lev, ki je tam nekoliko proč od glavne poti pri grmu žvižgal ščinkovcem in sinicam ter jih vabil na vso moč, naj mu vendar vzamejo pinolice iz rok. Kupil jih je nalašč zanje. Sinice so ga nekaj časa postrani pogledovale, nato pa so se opogumile, mu sedale na prst in odnašale priljubljeno slaščico. Lev je bil ves iz sebe, bil je popolnoma srečen.

Tedaj je pripeljala mlada, elegantna dama izza ovinka otroški voziček. Zdela se mi je znana in vendar zopet ne. Ali je, ali ni? Ni mogoče, da bi se motila! Seveda je, Hana Nérudova! Malce spremenila se je sicer. —

In že mi je zvenela v uho njena češka slovenščina (mislim, da se noben Čeh do svoje smrti ne nauči slovenščine, in če jo že govori, takrat ohrani vsaj tipično govorno melodijo češkega stavka). Vidno vzradoščena se je zapletla z menoj v pogovor. Najbrže je zelo pogrešala družbe, v kateri bi se lahko razgovorila, ker je tako željno pograbila priložnost. Poznam jo še s praške univerze. Sicer nisva bili »prijateljici«, nikdar se nisva razgovarjali o intimnih življenjskih vprašanjih. Toda izkazalo se je tudi to pot, da so tovariške vezi vendar močnejše kakor bi človek sodil na prvi pogled. Pogovarjali sva se vse dokler ni zašlo sonce. Lev se je končno naveličal sinic in ščinkovcev in je bil ves navdušen, da sme šofirati Hanin »avtomobil«.

»Dolgo se nisva videli, Hana. Vidiš, skoraj sram me je. Še tega ne vem, s kom si se poročila?«

»Seveda s Forcesinom.«

»Veš, na tihem sem si mislila, da bo kaj takega. V Pragi sta bila velika prijatelja, če se ne motim.«

»Da, velika.«

»Otroka tudi imaš. Sina ali hčer?«

»Hčerko.«

»Gotovo si je zelo vesela.«

»Zelo.«

»Naj rečejo kar hočejo: To je vendarle naš element.«

»Mislim.«

»Lepo je, da sva se po tolikih letih zopet srečali. Zdaj pa le brž povej, kako živiš, kaj delaš, misliš, kake načrte imaš za bodoče.«

»Živim, kakor pač živimo: iz dneva v dan. Še dovolj dobro. Marsikdo bi dejal, da bi lahko slabše.«

* Avtorica tega članka je že v 2. številki Modre ptice, ko je pisala o Vladimirju Bartolu, dejala, da bi bilo vredno debatirati o nazorih, ki jih pisatelj razvija v noveli »Izpoved doktorja Forcesina«. Zdaj je svojo tedanjo napol-obljubo izpolnila in napisala »Izpoved ge. Forcesinove«, ki jo z veseljem objavljamo. Bartolova »Izpoved doktorja Forcesina« je izšla pred leti v »Ljubljanskem Zvonu«, zdaj pa jo je uvrstil v svojo knjigo »Al Araf«.

»In kaj počenja Forcesin? Prav rada bi ga zopet videla. Ali je še vedno tako razborit?«

»O da, še vedno.«

»Še vedno filozofira?«

»Kar naprej.«

»Kakor v študentovskih časih?«

»Hm. Čuj, povej po pravici, ali res nisi čitala Bartolove ‚Izpovedi doktorja Forcesina‘?«

»Ne.«

»Čudno! Zadeva je itak javna tajnost — lahko ti vse skupaj razložim in vsaj tebi povem nekaj misli v odgovor in obrambo.«

»Kako čudno je vse to! Nekam tesnobna čustva me obhajajo.«

»Počakaj, naj ti povem vso zadevo.«

»Ti najbrže pretiravaš, draga moja. Beseda ni konj.«

»Poslušaj torej!«

»Moj mož me je v pogovoru z doktorjem Bartolom obdolžil najtežjih stvari. Po svoji stari navadi, po kateri je treba vse sistematizirati, katalogizirati, inskribirati in kolacionirati, je napravil sistem celo iz obojestranskega spoznanja, da je bilo najino srečanje usodna zmeta. Postavil je ženski in moški princip, zemskega in nadizkustvenega, duhovnega demona. Svoj primer je skratka raztegnil na vse človeštvo.«

»Ali se ti ta težnja po objektivizaciji ne zdi hvalevredna?«

»Počakaj še malo. Nadaljevanje je lepše in zanimivejše: Ženski princip tekmuje z moškim, nadzemskim, in slavi po navadi svojo zmago. Možje se vežejo na žene in tako grešijo nad svojim duhom, nad svojim ‚genijem‘. Mož, ki si ga je izbral tolikšen duh za svoje bivališče, mora že biti nekaj. Pojdimo torej k njemu in skušajmo izriniti nadležnega duha. Zakaj mož je vreden, da si ga osvojim in si ga izberem, da me oplodi.«

»Ali se ti ne zdi taka razlaga vsaj zanimiva? In končno, če premisliš, ali ni v njej vsaj trohice resnice? Ali nima mož, ki se veže na ženo in ima z njo otroke, zares povezanih rok? Poznam mnogo mladih talentiranih ljudi, ki so si prezgodaj nakopali obveznosti do družine. Ta bi rad nadaljeval svoje studije, oni bi hotel po svetu, da si razširi obzorje, da izpopolni znanje tujih jezikov. Kaj se je zgodilo? Če bi bil sam, bi lahko navsezadnje živel kakor student, stradal, če je treba — zaradi družine mora v službo, ki mu izsesava najboljše sile mladosti.«

»Kar praviš, je nesporna resnica. Vendar bi pripomnila, da sega to vprašanje temeljito v pozemeljsko problematiko in nima na splošno prav nobenega opravlja z vprašanjem ‚zemskih in nadzemskih demonov‘. Vso zadevo so vendar opredelili, dnevno časopisno izrazoslovje pozna še danes krilatico o gospodarski osamosvojitvi žene. Tu je, mislim, jedro vsega vprašanja.«

»Deloma imaš prav, vendar pomisli na porazno ozko obzorje večine naših žensk. Česar ni zakrivila pomanjkljiva vzgoja, je dodala tradicija in omejeni, duhomorni delokrog. Ali misliš, da jih moževa ali kogarkoli drugega stremljenja res kaj zanimajo?«

»Da, tudi to je res. Ampak te ženske bodo reagirale natančno tako na podobna stremljenja pri svojih hčerah, sestrah ali znankah. In obratno boš lahko naletela na može, ki bodo prav tako presojali umetniška ali kakršnakoli stremljenja svojih žen. Zanje je vse, kar ne donaša denarja in družabnega ugleda, nepotrebno in škodljivo. Mož, ki premalo zasluži,

ne more ugoditi ženinim željam. Žena, ki se ukvarja z umetnostjo ali politiko, ne more biti vzorna gospodinja.«

»No, poglej, zdaj se skoraj strinjata s Forcesinom.«

»Nikakor ne. Tudi te ženske, katerih nerazveseljiva kokošja duševnost tako moreče vpliva na vse naše življenje, ne spadajo v vrsto zemskih in nadzemskih demonov. To je zopet samo vprašanje družbene organizacije in vzgoje. V onem trenutku, ko bi postalo vprašanje ženske gospodarske in duhovne emancipacije za državnika vprašanje splošnega blagostanja, bi nujno odpadla možnost takih nerazveseljivih posledic.«

»Morda imaš prav. Ljudje bi se ne mogli iz drugih nagibov, družila bi jih le resnična simpatija. Zakon bi ne bil več življenjsko in starostno zavarovanje za godne device.«

»Potem bi ne mogel izjaviti več noben Forcesin, da ti prizna ženska vse aksiome tega sveta, če jo popelješ pred oltar. A po svoji stari navadi se ni vprašal, zakaj je nastalo pri ženskah tako stremljenje. Ni videl, da je lov na ženine zato tako divji, ker prinese ženitev dosmrtno preskrbo in družabni ugled.«

»Čudno, da vidijo ljudje samo učinke in ne iščejo vzrokov. Mislim, da je to splošna bolezen.«

»Forcesin je Bartolu omenil delavca, ki ves dan dela in gre zvečer revolucionirat. Kdo ga ovira? Žena.«

»Priznam, družina je vedno ovirala revolucionarne pokrete. A Forcesin ni vprašal, zakaj. Zabrisal je ta svoj logični skok s frapantno razlago, da deluje v ženi zemski demon. To je storil s svojo staro samozvestjo in zgovornostjo. Ni pa povedal, da gara ta žena šestnajst ur na dan, da ima vsaj šest otrok, ki so že itak jetični, raztrgani in bosi ter jim dobesedno grozi cesta! Zakaj se naš filozof in ustvarjavec zrelišč ni ustavil ob zemskem problemu pa priznal, da človek ne more živeti brez hrane, obleke, stanovanja, in da je njegov življenjski nagon najjačji med nagoni? Zakaj ni potem priznal, da je ta žena doprinesla že nadčloveške žrtve in da brani svoj zarod s poslednjo iskro svojega instinkta pred poginom? In zakaj učenjak ni omenil onih tisočev in tisočev žena, ki so šle same na barikade, v ječe in smrt, ki so s svojimi otroki v tovariški zvestobi stale ob možeh, da, ki so šle pred njimi v boj.«

»Seveda je vse to res. Toda priznati moraš le, da bi ne mogel tako lepo zaokrožiti svoje trditve, če bi upošteval tvoje pomisleke. Postopal je skrajno metodično.«

»Saj! Zakaj ni povedal vsega do konca po pravici? Ker mu resnica ni šla v sistem. In še zato, ker zaničuje zemeljske probleme, ker zaposluje njegovega genija zgolj nadizkustveni, duhovni svet. Poleg tega imajo zemski problemi še drugo zelo slabo lastnost — nikakor bi mu ne hotela ničesar očitati, to je le moj hipni domislek — da se takoj kam zaletiš, kakor hitro se jih lotiš. Zameriš se na desno in levo in si kakor bi mignil ob svoj blaženi mir.«

»Če sem te prav razumela, Hana, ne priznavaš Forcesinove delitve na zemске in nadzemске demone, na ženski in moški princip.«

»Da, docela pravilno si me razumela. Reči sem hotela, da gre tu, če poskušam s svojega stališča razložiti Forcesinovo opredelitev, za življenjski etos kakega človeka, najsi bo potem mož ali žena. Pri okolici, od katere ga loči prepad, miselni svet, bo vedno nujno naletel na nerazumevanje.«

»In ti misliš, da je tâko okolico mogoče predrugaciti? Ali ni to uto-pija, ki se je danes ne upajo sanjati več največji fantasti?«

»Nikakor ne! Prepričana sem, da bi ustvarila smotrena organizacija vzgoje širokih ljudskih množic, in predvsem žensk, čudeže.«

»Nadalje meniš, da je osrednji povod vseh ‚zakonskih‘ polomov go-spodarski?«

»Nedvomno. Če bi ženske ne bile odvisne od zaslužka svojih mož, bi se prav gotovo brez tragedije poravnali vsi ali vsaj velika večina zakon-skih sporov in problemov.«

»Da, toda dovoli mi prav majhno nediskretno vprašanje: Kako boš spravila svoj osebni primer v ta okvir?«

»Dobro, da si me opozorila. Svoj primer ti bom takoj razložila brez sentimentalnih ovinkov. Ko sva se poročila, nisva bila še dozorela člo-veka. Nisva poznala niti sebe, kako naj bi torej drug drugega. Izkazalo se je, da Forcesinu ne da žilica miru in da ga niti delo niti moja družba ne zadovoljuje. Pri meni se je izkazalo, da sem kaj hitro prebolela Forcesinovo fascinacijo in da sem se brž izkopala iz območja njegove sugestivnosti.«

»Prav, ali tvoje prejšnje trditve?«

»No, vprašanje je vendar preprosto. Forcesin ima »moralne« pomisleke. Po navadi govorijo ljudje o dolžnostih brez konca in kraja. Je pa eno-stavno. Kako naj živim, ko ne izvršujem svojega poklica? Laboratorij, v katerem sem ves čas pošteno delala, je njegov — jaz se mu vendar ne morem ponuditi, naj me, če se ločiva, nastavi v njem! Drugje mi pa nihče dela ne bo dal, iskala sem že zaposlitve pa so zmajevali z rameni. Moža ima, doktorja, ki sijajno zasluži! Tem manj bi upoštevali potrebe ločene žene. Tako sva jih izkupila oba; jaz in Forcesin. Jaz to vidim. Njegov genij pa te tako jasne zadeve ne spregleda. Raje se poigrava z demoni.

»Ne maram se izgovarjati s starimi ženskimi zagovori in dokazovanji. To so že vse boljše opravile naše feministke. Tudi ne bom odgovarjala na njegove klasične stavke, po katerih ženska nima duše (sicer je tudi pri moških še ni odkril noben anatom).«

»Oprosti, Hana, toda če sva že obravnavali tvoj primer — kar je bila, če se ne motim, tvoja želja — potem ostaniva pri njem.«

»Prav imaš. Ves ta čas sem razmišljevala o teh stvareh kot občečloveških zadevah in si skušala ustvariti svoje mnenje o njih. Ti naravnost izzivaš, da bi človek debatiral s teboj.« —

»Zdaj nikari ne govori o splošnih zadevah; omejiti se moraš na one stvari, ki jih je Forcesin tebi osebno očital.«

»Obdolžitve so bile v glavnem te: da je bilo vse moje zanimanje za znanstvene probleme samo komedija godne samice. V resnici, da me zanimajo samo klobuki in čenče. In nadalje —«

»Počakaj. Ustaviva se zaenkrat pri tej komediji.«

»Spominjala se boš, da sem bila marljiva študentka in sem svoje izpite opravila v prvem roku. Forcesina sem spoznala v drugem letu svojega studija. Bil je razborit človek, velik debater. V krogu svojih tovarišev je blestel s svojimi paradoksi. Poleg tega je bil zal fant. Preziral je vse, kar ni bilo on.

Saj veš, kako so nas po starem receptu za »putke« vzgajali doma. Forcesin je bil s svojimi paradoksi popolno nasprotje vsega, kar me je dotlej obdajalo. Priznam: od prvega trenutka me je zanimal.

Danes nimam več natančnega pregleda o vsem, kar se je godilo med nama. Prav gotovo je bilo takrat, ko sva se drug drugemu približevala, mnogo igre med nama. Ne vem, kako je v resnici s to stvarjo, a možno se mi zdi, da je najbrže vedno tako. Kadar se bližata drug drugemu dva človeka, ki ju privlači spolni magnetizem, vedno igrata. Predstavljata se v vlogi, ki bi ji bila najraje podobna.«

»Nikar se ne jezi, Hana, da ti uhajam. Skoraj tako mi je, kakor bi slišala Mozartovo muziko. Sončno, igrivo, lahkotno in nenadoma zadoni tragični ton, ki zastre vse s tančico svoje čarovnije.«

»Ne, tudi jaz imam tak občutek. Sredi vsega razumljivega in jasnega doživiš nenadoma nekaj, nad čemer obstrmiš in ti je tesno. Dva človeka se imata rada, bližata se drug drugemu in nenadoma nista več ona dva; samo še refleksi nekih gonov, ki je bolj ali manj izraziti pri vseh samcih in samicah. Kako gruli golob golobici, kako veličastna je igra vseh živali pred parjenjem! Ti, stvarnik modernega sveta, visokotečeči, drzni osvajalec prirode, si naenkrat samo del nje same, drobec, ki živi in se giblje po njenih zakonih. Preden spoznaš vsaj drobce temnih sil, ki spijo v tebi, si navadno že zaigral svojo življenjsko srečo.«

»Človek se najbrže nikoli do kraja ne obvlada.«

»Kajpak je bilo takrat, ko sva se drug drugemu približevala, tudi z moje strani dokaj komedije. Komedije predvsem zato, ker me njegovi čisto filozofski problemi in sistemi že kot prirodoslovko niso mogli iskreno zanimati, čeprav mi to morda takrat ni bilo povsem jasno. Vsa sem plavala v meglah navdušenja in samozavesti, ki je zvenela iz vsake njegove besede in me vedno bolj priklepala nase. Vzpričo njegovega spretnega sukanja pojmov in terminov me je obhajala zona svetega strahu.

Nekateri razboriti študentje so mu vzdeli priimek »ženij«. Jaz sem bila tako zaverovana, da nisem opazila osti, ki je bila v tem nazivu. Zame glede njegovega genija sploh ni bilo nikakega dvoma. Bil je alfa in omega, razodetje in najvišja resnica.

Kaj bi ti razlagala; saj sama predobro veš kako se godi naivnemu dekletu, kadar se prvič sreča z moško gesto. Priznam, moje kimanje je bilo komedijantsko. A ne sramujem se pred Forcesinom zaradi svoje igre — njegova je bila mnogo izdatnejša in velikopoteznejša in sem jo dovolj drago plačala — sramujem pa se danes te svoje zaverovanosti.«

»Če sem te prav razumela, ti Forcesin ni očitel tega. Trdil je, da te že takrat ni prav nič zanimalo in da si svoje zanimanje za znanstvene probleme hlinila, gnali pa so te instinkti samice.«

»Seveda, tu je treba zopet dopolniti Forcesinovo izrazoslovje. Če obsegajo znanstveni problemi samo Forcesinove »sisteme in nove svetove«, ki jim je ustvarjavec, potem me resnično prav nič ne zanimajo.«

»Kako to misliš?«

»Stvari, ki so me v moji stroki in na vseh drugih področjih zanimale nekoč, me zanimajo slej ko prej. Toda o tem pozneje.«

»Rekla si, da ti je očitel klobuke in čenče?«

»Tu je imel deloma prav. Zelo dobro vem, da je neumnost govoriti o estetiki obleke, če veš, da tisoči in tisoči ljudi nimajo kaj obleči. Če veš, da se klati nepregledna vrsta otrok v cunjah po svetu. — Kljub temu se

mi zdi slabo izpričevalo za ženo, če se ne zna skladno obleči. Jaz se raje lepo oblečem kakor zanikrno. Človeka obide neverjetno ugodje, če spravi svojo zunanost v sklad s seboj.«

»Zelo prijetno je, če človek tiči v koži, ki mu je prav. Kaj pa druge stvari, ki ti jih je očitil?«

»Čenče. Kakor vidiš je tožitelj že nastopil dokaz resnice. Koliko časa že govoriva?«

»Ne, brez šale Hana. Prekinila sem te preje sredi stavka. Forcesin ti je očitil, da si se pretvarjala in —?«

»— da ga oviram pri delu.«

»Kako je to mislil? Zanima me, kako se boš mogla izogniti temu očitku?«

»Najpreje naj se dotaknem najinih gospodarskih odnošajev. Forcesin je res imel laboratorij, preden se je poročil. A donášal mu ni niti tretjine tega, kar mu zdaj donaša. Delala sem v njem od jutra do večera. Vse delo bi lahko opravila sama. To je zamolčal. Še nagovarjala sem ga, naj mi ga prepusti. Tega ni hotel in tudi ni povedal. Mislim, da to ni bila zgolj kavalirska gesta. Kako bi mogel živeti, če bi nenadoma zmanjkalo izgovora! Komu bi mogel še pripisovati krivdo, kje bi bil še kdo, ki bi bojeval gigantski boj z njegovim „genijem“?«

»Pomisli vendar, Hana, morda si mu le krivična. Ali se ti ne zdi mogoče, da že prisotnost kakega človeka (najsí najdražjega) lahko onemogoči koncentracijo?«

»Da, morda imaš prav. A o tem zdaj v hipu nisva govorili. Forcesin se je skliceval na Napoleonov izrek, da je v ljubezni samo ena zmaga: beg. Odločil se je zanj. Povej, zakaj še ni pobegnil? Zakaj ne izvojuje zmage in ne reši svoje koncentracije, kakor praviš ti?«

»Zaveda se najbrže dolžnosti, ki jih ima do tebe in do otroka. Ne zdi se mu lepo niti hvaležno.«

»Jaz ti pa povem eno: Za človeka, ki ima svetu karkoli razodeti, s p l o h n i i z g o v o r a. Na svetu so sicer stvari, ki jih mlad človek ne pozna in ki so skoraj res nezdržljive. Lahko se mu primeri, da se zaplete v razkrajajoča protislovja. Tako je že pošteno javno delo po navadi dokaj nezdržljivo z interesi rodbine. Pojavljajo se konflikti, ki občutno rahljajo živce. Otroci potrebujejo za svoj razvoj mirnega zatišja; če se podaja mož ali žena v javnost, mora često tvegati svojo eksistenco. Kako pa naj človek tvega tudi otroke?«

»Prav zaradi tega se bo moral javni delavec marsičemu odpovedati.«

»Če bo pa te stvari prepozno spoznal, bo moral vzeti nase tudi ta „križ“. Moral bo neprestano izravnovati protislovja v sebi in v svojem domu in jih premagati ter se povzpeti nad nje ali v skrajnem primeru raztrgati vse vezi in storiti za povprečne možgane marsikaj nepravilnega. Za človeka, ki ga žene pravi ogenj, ni ovire! In če je treba, bo zapustil vse, se podal na nevarno pot in umrl za svojo stvar. Vsi veliki ljudje so doslej sledili svoji ideji. Delali so neutrudno in si utirali pot čez drn in strn. Za može, katerih cilji so segali visoko, so se žene od nekdanj navduševale. Primerilo se je neredko, da so našli pri njih še nepoznani in nepriznani svoje prvo zatočišče in razumevanje.«

»Vse to je res, toda Forcesin —«

»Forcesin se strahopetno in sramotno izgovarja in pripisuje krivdo meni, ker ni ničesar ustvaril. Preslaboten je, da bi priznal, kako majhna

je njegova iskrica! Kako pretkano si je izmislil cel sistem o ženskem in moškem principu, da bi prikrikl svojo slabost!«

»Ali se ti ne zdi, da postajajo tvoje besede malce strupene?«

»Ni čuda, draga moja. Moja čustva do Forcesina so se spremenila v drugo skrajnost. Strup ti brizga v možgane in srce. Nič ne pomaga. Čakaj, naj stresem, kar me teži!

»Forcesin je človek, ki je večno nezadovoljen. Poznala sem ljudi — delo jih je izpolnjevalo, predali so se mu z dušo in telesom, ker so v njem sprostili vse sile in jih množili. To je vedno sumljivo, če človek ne zna opraviti sam s seboj.«

»Ali se ti ne zdi razumljivo, če človek z mnogimi talenti ne najde takoj svoje prave struge?«

»To je vse res. Toda saj si je Forcesin vendar sam izbral svoj studij, sam je ubral svojo pot. Mnogo preden sva se poročila, je že imel svoj laboratorij. Zakaj potem to večno vzdihovanje?«

»Vsi smo že storili nekaj napak v svojem življenju.«

»Ampak njegovo prepričanje, da je genij, stvaritelj novih, lastnih svetov, izumitelj novih sistemov, je tako brezmejno, da ti ga pri priči sugerira. Še spomniš se ne, da bi vprašal, kako se je ta genij doslej izkazal in pokazal. Kje in kakšni so izumi? Kdo jih pozna? Kdo jih je kdaj videl? Ali spadajo v kemijo, filozofijo, umetnost?«

»Počakaj, saj je še mlad.«

»Forcesin je vse svoje življenje mnogo govoril in malo delal. Stara resnica je, da se po sadu spozna drevo.«

»Ne sodi prenašlo, Hana!«

»Prav nič naglo ne. Ampak vse ozračje tukaj pri vas je zastrupljeno. Forcesin se je skliceval pri svojih trditvah na vse svetovne veličine od Goetheja do Tolstega. Ta metoda se mi zdi obrabljena in kočljiva: česa vsega ne dokažeš s citati in domnevnimi paralelami! Če bi se jaz sklicevala, bi se samo na vašo narodno pesem o Lepi Vidi. Mislim, da žene lahko vse oprostijo možem, samo slabosti ne.«

»Hm.«

»Kje je žena, ki ji resničnost ni ubila imaginacije, že ko je nosila prvega otroka?«

»Ta tvoja hipoteza je tvegana!«

»Prav nič! Samo pomisli, koliko je pri vas pravih in celih mož? Oči odpri! Poglej politike! Kdaj se je že zgodilo, da kak slovenski politik ni pozabil vseh svojih načel, če je dobil zase stolček in za svojo stranko ali stranci drobino? Kdo je bil do konca mož?«

»Mislim, da premalo poznaš naše življenje, da bi mogla postavljati take kategorične sodbe.«

»Tu govorijo dejstva. Le poglej narodno posebnost! Pri vas, draga moja, se marsikaj sveti. Med slepimi je enooki kralj! A kdo bi obstal ob konkurenci imen najtežjega kalibra? Kaj lahko nudite svetu? Za vas je značilno, da kričite o svoji narodni individualnosti, deklamirate sebi in drugim o svoji veličini in ste ganjeni do solz. Resničnega dela pa je bore malo pri vas. Kdo se ne napihne, ko doseže prvi klin na lestvici uspeha? Poglej literaturo! Literatje posedajo po kavarnah — kaj lahko pokažejo? Primerjaj njihove izdelke s spisi svetovnih pisateljev! Pa se ti bo razodela vsa duševna revščina pod sijajno napihnjeno reklamo.«

»Počakaj malo, tvoje postavke ne držijo. Mi se šele zbujaemo, postavljamo temelje svoji kulturi — drugi delajo v narodu z ogromno kulturno tradicijo.«

»Ne misli, da ne znam ničesar preceniti, da sem zaradi osebne polomije sestavila cel sistem kakor Forcesin. — Nemec bi vsemu vašemu početju dejal 'šlendrijan'. Pomisli samo to, da zraste na istem koščku enake zemlje pri vas pol manj pridelka kakor drugod. O tem molče trobentajo suhe številke že v najbolj zanikrni brošuri o kmetiskem vprašanju. — Kaj delajo vaši mladi moške? Oni so 'stvaritelji novih, lastnih svetov, izumitelji novih sistemov in zreljš na življenje' — za zapečkom. V vaših bolnicah ležijo bolniki na tleh, šolske sobe so prenapolnjene, ljudstvo strada. Vaši Forcesini pa so stvaritelji novih 'zreljš na življenje'. In žene smo zaslužnile njihovega duha, priklenile smo jih k zemlji, ko hrepenijo v zračne višave za svojim 'notranjim poklicem'. Prosim te, take farse še svet ni videl!«

»In kaj misliš, da je vzrok tej bolezni?«

»Pripovedovala sem ti, kako me je obhajal svet strah pred Forcesinovo filozofijo. Od takrat sem imela dovolj časa, da sem se prerila skozi to literaturo — seveda v želji, da bi se približala Forcesinu. Uspeh mojega dolgega dela je porazen. Danes zavestno odklanjam tako metodo znanstvenega raziskovanja, ki ne dela z materialom, ki ne eksperimentira, ampak lepo za pisalnikom prede svojo štrno. To so fikcije vsakokratnega filozofa, ne pa znanost! V dobi prirodoslovnih ved smemo najbrže tako govoriti. Takega zapečnjaškega 'ustvarjanja lastnih sistemov' prav nič ne spoštujem, četudi ga obsipavajo z naslovi in uživa najviše akademske časti. Ne odklanjam samo zavestno take metode, še več, trdim celo, da je bilo skoraj vse, kar je dosegla, negativna postavka v naši kulturi. Zmedla je eno celo generacijo in ji vzela sposobnost za življenje. Vide doktorja Juga, ki se je ubil v planinah! Tudi Forcesin je žrtev te neživljenjske in izumetničene doktrine. Zame je bolnik, čigar bolezen je dosegla že tak stadij, da je neozdravljiva.«

»Pomisli, Hana, če ni tvoja sodba vendarle preostra. Ta šola je ustvarila vendarle temelje domačemu filozofskemu delu.«

»Nikakor ne! Zastrupila je celo generacijo z bacilom geniomanije. In ta geniomanija, ob kateri se je razbilo tudi moje osebno življenje, je kuga, ki se pošastno širi in ki je samo znak razkroja, v katerem živimo. Samo znak slabosti in brezkrvnosti.«

»Vprašanje je, draga moja Hana, če ni to večni človeški problem. Zame je don Kihote, ki se bori z mlini na veter, najtragičnejša izmed vseh figur.«

»Da, pošastno tragična figura je. Človeka je strah, če se zazre v te prepade.« —

»Tako te imam rada, Hana, mirno in neprizadeto.«

»Nečesa ti še nisem povedala. Ali veš, da se danes ponoči odpeljem k svoji materi na Češko?«

»In otrok?«

»S seboj ga vzamem. Samo molči, te prosim. Razumela boš, da ne morem vzeti nase odgovornosti za Forcesinovo življenje. Odšla bom — on tega niti ne sluti. Ko se bo zjutraj prebudil, bo prost in svoboden.«

»Kako boš živela?«

»Bom že kako. Človek, ki ima trdno voljo, se že prerije. In potem grem domov — in doma se človek že kako znajde.«

»Pazi, da se ne prenagliš!«

»Nikakor ne! Forcesin naj gre, kamor ga žene. Naj preizkusi svoje sile v boju z elementi. To je edina rešitev zanj in zame. Naj se izkaže daleč proč od vsega. Naj se prebije ali pade v poslednji preizkušnji!«

»Zelo sem te vesela, Hana! Dobro zastopaš svoje žensko vodilo. Za nas žene se glasi vedno, kadar se prerinemo skozi strup osebnih razočaranj in ponižanj: Tout comprendre c'est tout pardonner.« —

Sonce je zašlo in dolge sence dreves so polegale po stezah. Lev se je naveličal »avtomobila«, lakota ga je gnala domov in tudi Hanina hčerka se je jela oglašati. Stisnili sva si roke in se od takrat nisva videli več.

OTTO WEININGER: SPOL IN ZNAČAJ*

V. P.

Če hočemo Weiningerja pravilno razumeti, se moramo ozreti nekoliko po vplivih, ki so nanj učinkovali in spoznati moramo nekoliko okolje in dobo, iz katere je vzrasel.

V Nemčiji je v 19. stoletju močno popustil čut za obliko. Odpirale so se zaradi tega neomejene nove možnosti ustvarjanja, toda bilo ni duhovnih osnov, na katerih naj bi iz tega kaosa zrastle nova umetnost. Nikjer ni bilo močne osebnosti, ki bi združila različno oblikovano bogastvo posameznikov v enotno veliko sintezo. Ta razkol se je vlekel dolga desetletja in šele ob koncu so se pojavili nekateri posamezniki, ki so opozarjali nemški kulturni svet na to nevarnost in brez dvoma je bil najvažnejši med njimi vprav Nietzsche. Njegova linija je preusmerila nemškega duha in mu dala novih pobud. Namesto boga naj bi stopil novi bog, ki bi bil obenem duh in snov, sledil naj bi temu kaosu razvoj, ki bi povezal stara nasprotja v literaturi kakor v filozofiji v veliko enoto. To je bila nova idealistična smer Nietzschejeva, ki jo je zagovarjalo nešteto njegovih učencev. Nietzsche je bil prav za prav slab filozof. Ni se dotaknil niti najmanj spoznavne teorije, tudi v metafiziki in etiki se ni oprijel znanstvene razlage, odklanjal je logično izpeljavo misli do zaključkov, odklanjal je vsako dokazovanje, postavljal drzne trditve, sodbe in obsodbe, težke opomine, skušal je biti kar se da življenjski in je pri tem uporabljal izključno umetniško izrazno obliko. S tem svojim pisanjem je vzbudil pri sodobnikih vtis, kakor da je blodilo človeštvo vse dotlej v neprodorni temi, on pa mu postavlja nov cilj, življenju novo, resnično vrednost. Ta nova vrednost življenja pa nasprotuje takratnemu splošnemu naziranju, okolici in času. Zato je moral Nietzsche zanikati vse obstoječe in utrjevati nove cilje. Zrasel je iz preloma dobe in ta prelom se pozna v vsem njegovem delu. V sili in moči posameznika je videl le sredstvo za dosego smotra. Smoter mu je bila sila in moč vrste. Prenesel je uporabo razvojne teorije na vprašanja nravnosti. Tudi nravnost se lahko razvija, ker ni stalna vrednota, ni nespremenljiva. Poslužil se je v ta namen izsledkov biologije, psihologije in nauka o družbenem sestavu, seveda v docela idealističnem smislu. Človek naj postane vsestranski, popolen, koraka naj z mogočnim razvojem kulture — postane naj nadčlovek.

Dva filozofska pola sta si stala nasproti in se deloma izključevala deloma združevala v tej dobi. Po eni strani strastno udajanje vsem čarom

* O tej knjigi bomo še tudi v bodoče prinašali mnenja naših sotrudnikov. (Ured.)

čutnega sveta, po drugi strani hrepenenje po čisti onstranosti, po eni strani senzualizem, po drugi strani spiritualizem. Krščanska miselnost se je borila s staro grško miselnostjo. Ta razkol je značilen tudi za mladega Weiningerja.

Nietzschejev vpliv na sodobnike je bil ogromen. Zaradi tega se ne smemo čuditi, da naletimo pri Weiningerju tudi vedno na Nietzschejeve vplive. Weininger je končal podobno kakor drugi Nietzschejevi učenci s samomorom, star komaj 23 let. Na Nietzschejevih osnovah je zgradil svoje delo »Spol in značaj«. To delo je le nekak poskus, ki naj bi opredelil odnose med moškim in žensko nanovo in tudi nanovo uredil nagonso človekovo življenje na osnovi najvišjega vrednotenja moškosti, ki ji je ženskost le zaslužnjevalec atribut. Rodil naj bi se nov človek, ki bi bil v bistvu Nietzschejev nadčlovek, ali kakor pravi Weininger sam: »V človeku se ne borita omejena bit z neomejenim nebitjem; tu si stojita nasproti neomejena bit in neomejeno nebitje. Zato sta šele moški in ženska skupaj cel človek.« Vsekakor pa prihaja tu v poštev šele po moškem očiščena in spreobrnjena ženska, ki odgovarja npravstveni višini moškega, ko se je otnesel vsega nepotrebnega snovnega in se poduhovil.

V prvem delu knjige skuša Weininger svoj sistem znanstveno utemeljiti, kar pa se mu ne posreči, dasi uporablja vse dotlej znane izsledke. Uporablja namreč le one, ki lahko prinesejo njegovim trditvam nekako znanstveno oporo, vendar tudi po njegovem lastnem mnenju ta del ni važen za bistvo njegovih izsledkov.

V drugem ali glavnem delu pa najprej opredeli moškega in žensko na osnovi razlike spolov in skuša pokazati smer novi psihologiji in karakterologiji na osnovi teh spolnih razlik. Moška in ženska spolnost sta si različni. Vse lastnosti ženske so tipično spolne, moški pa ima poleg spolnosti še dokaj drugih interesov. »Žensko torej docela zavzema in zaposluje spolnost, moški pa pozna še veliko drugih stvari: boj in igro, družabnost in pijačo, razpravljanje in vedo, trgovino in politiko, religijo in umetnost. Nemara je bilo kdaj drugače, toda o tem ne govorim, to je tako kakor z židovstvom: pravijo, da so Židje šele postali to, kar so, in da so bili nekoč drugačni. Morda: toda tega ne vemo. Kdor razvoju toliko zaupa, naj verjame, dokazane pa te reči niso, saj se hkratu z vsakim zgodovinskim izročilom pojavi zmerom še neko drugo izročilo. Gre za to, kakšne so žene danes. In če gledamo stvari, ki jih od zunaj nikakor ni mogoče vcepljati, si lahko mirno mislimo, da je bilo že zdavnaj tako.«

Kaj torej sledi iz tega? Weininger sicer prizna, da je bilo mogoče kdaj drugače z ženskami in moškimi na svetu, toda on tega ne verjame, ker zanj je razvoj postranska stvar in vsa zgodovinska izročila zanj sploh niso objektivna. Njega zanima le današnja ženska, pa četudi se pri vsem tem opira na vse mogoče zgodovinske izsledke. In iz tega, kar opazi na današnji ženski, skuša potegniti sintezo, opredeliti odnose med moškim in žensko, torej nakazati nov razvoj človeškemu življenju. Ne priznava razvoja v preteklosti, pač pa priznava razvoj za bodočnost. Zanj je ženska spolnost bistveno različna od moške spolnosti. Moška spolnost se pojavlja le v omejenih izbruhih, ženska pa je samo spolna, se svoje spolnosti ne zaveda, nima niti tiste dvojnosti, ki je potrebna, da bi lahko svojo spolnost opazila, vendar pa to svojo samospolnost lahko zataji, zato ženska samo laže, dasi ne zna lagati.

Važna razlika med moškim in žensko pa ni samo v spolnosti, ampak tudi v vsem drugem življenju. Bistveno različna je moška in ženska zavest. Tipična za ženski način mišljenja je henidna oblika, to je tisti temni neopredeljeni instinkt, ki se bistveno loči od moške izrazne oblike, od njegove urejene misli. Henida je gledišče brez očiča, je torej gledišče, ki ni ne subjektivno ne objektivno, ki ne pozna opazovalca in torej tudi nima nobenega opredeljenega stališča. Urejena miselnost pa je značilna za moškega in v najvišji popolnosti za genija, ker vsak moški je v svojem bistvu latenten genij. Ali pa ne bi morda trdili obratnega, da je namreč ta henidna oblika mišljenja, ki je po Weiningerjevem mnenju značilna za žensko, značilna vprav za genija, saj vprav za genija ni važno, kakor pravi Jürgen Meyer (*Genie und Talent*), vprašanje kako in zakaj. Vse to mu ostane temno in nič bolj nezavednega kakor nehotena genialna misel. Torej bi bila urejena miselnost značilna za povprečnega človeka in deloma vsaj tudi za žensko.

Weininger pa postavlja docela drugačne trditve, ko opredeljuje moškega in njegove pozitivne lastnosti in ko ugotavlja kaj ženska ni in česa ženska nima. »Genialen človek se zave največ stvari in se jih tudi najbolje zave.« To je res, a ne zahteva urejene miselnosti niti ne zavestne zavesti, ker stopnje človeške zavesti so sila različne in širskost zavesti nima s stopnjami zavesti ničesar skupnega. Zakaj naj bi torej bila »genialnost istovetna z višjo, splošnejšo zavestjo?« Genialnost je »zelo oddaljena od henidnosti« je »torej nekašna višja moškost; ženska torej ne more biti genialna«. Čemu ta izključna moška genialnost, bi se vpraševal upravičeno vsak trezen človek, čemu ta ostra opredelitev henidnosti in urejene miselnosti? Kako naj genialen človek ve torej vse, »ne da bi se tega kdaj učil?« Česa naj bi se ne učil? Morda tega, da vse ve? Ali ne bi Weiningerjeva esejistično pisana knjiga izgledala docela drugače, če bi upošteval vendarle razvoj in realno človeško življenje, življenje na tem planetu, ki mu pravimo zemlja?

Dednih zakonov genialnosti resda ne poznamo, poznamo pa najrazličnejše vplive. In prav na genialnost zelo vpliva tudi rasa, kar zlasti lahko opazujemo pri Židih (in tudi Weininger je Žid, četudi krščen). Pri njih vidimo, kako zelo so se v Evropi dvignili duhovno nad svoje azijske in afriške rojake in prekašajo pogosto celo arijsko raso. Temu pa so po večini kriva preganjanja v srednjem veku kakor tudi dandanes in z njimi povezani neizprosni izbor kvalitete. Prerasli so številčno ostale evropske narode s svojo kulturo in ostro miselnostjo ter si tako pridobili odločilen vpliv na vse panoge našega kulturnega življenja. Saj Židje niso le enostransko usmerjeni, kakor trdi Weininger, marveč splošno, kar nam že povejo imena kakor Meyerbeer, Mendelssohn, Offenbach, Heine Hirschfeld, Spinoza, Lassale, Marx, Einstein itd.

Weininger prihaja iz svojih osnov na vsa področja ženskega in moškega udejstvovanja. Ne prinaša nam v bistvu ničesar novega, saj je ta ideal čistosti in devištva vendar že star in ga lahko zasledujemo skozi obe tisočletji in vse nazaj lahko ugotovimo, da je bila zelo ostra meja med tem idealističnim nazorom in med realnim vsakdanjim življenjem, s katerim se mora človek boriti, dokler živi. Vendar pa gre dalje kakor vsi njegovi predniki, napravi namreč sintezo in jo skuša celo znanstveno utemeljiti. Seveda se ne poslužuje pri tem znanstvene metode, ki bi objektivno

opazovala, analizirala in z utemeljitvami dokazovala dejstva in njihov razvoj, marveč ves svoj nazor subjektivno doživlja in se v njem izživlja.

Weininger operira le z apriorističnimi sodbami. Tako na primer pravi: »Tako pridemo do naziranja, ki je s formalno logičnega stališča domnevno, pa ga dejstva vendarle potrjujejo: Vsaka stanica v organizmu je spolno opredeljena ali poudarjena. Po splošnem načelu vmesnih spolnih tvorbo pripominjamo, da se spolna značilnost lahko različno stopnjuje« in nadaljuje: »V vsaki stanici se lahko spolna značilnost stopnjuje od popolne moškosti mimo vseh prehodov do njene popolne odsotnosti, ki bi nekako ustrezala popolni ženskosti. Ali naj se ta značilnost stopnjuje po nekakšni lestvici diferencialov? Ali naj si to stopnjevanje mislimo kot sliko dveh realnih, zmerom v drugem razmerju stapljajočih se substanc, ali kot enotno protoplazmo v neštetihi modifikacijah? Raje ne ugibajmo. Prve domneve bi psihološko najbrže ne mogli porabiti... Druga domneva pa preveč spominja na malo posrečena uigibanja o dednosti.«

Seveda prva je malo porabna v Weiningerjevi psihologiji, druga pa je preveč znanstvena in ne odgovarja njegovi teoriji o spolu in njegovih zunanjihi pojavihi. Saj njegova karakterologija, osnovana na spolni kontrnosti moškega in ženske, je itak šepava, ker ne upošteva nikdar zunanjega sveta in njegovih učinkov, pa tudi ne vplivov organizma samega, skratka življenjskih pogojev. Vedno izhaja le iz psiholoških razmotrivanj svoje abstraktne psihologije ter jih vnaša v svoj shematizem spola in značaja. Vsled ločitve spolnih funkcij, če upoštevamo še dedno substanco, nastane razvojna diferenciacija v funkciji posameznih stanic in tako se usmeri ves organizem, seveda vedno v območju vseh vplivov okolja, življenjskih možnosti itd. Saj je spolni razvoj človeka od zaplodka dalje le nekaka ponovitev spolnega razvoja človeške vrste, seveda pod novimi življenjskimi pogoji. Tudi zaradi tega je vsako tipiziranje odveč, ker se niti malo ne dotakne bistva stvari, marveč postavlja le nove abstraktne sheme. Porabno tipiziranje pa se osloni lahko le na najbolj razširjene primerke in to nikakor niso geniji in Weiningerjeve popolne ženske.

Weininger gre še dalje. Misli namreč, da so posamezne stanice v organizmu že nekako popolne, ker »kakor vsebuje vsaka stanica lastnosti vsega organizma, tako vsebuje vsako psihično človeško dejanje vsega človeka, ne le nekaterih »značilnih potez«, marveč vse njegovo bistvo, čeprav se trenutno odraža le ta ali ona njena »posebnost«. To se pravi, zagovarja abstraktno avtonomnost stanic v organizmu in jim priznava samostojno bit, a kljub temu povezanost v organizmu. Vzporejuje psihične pojave s fiziološkimi pojavi, a ne priznava njih medsebojne vzročnosti. Take vrste sodbe so zanj posebno značilne. Ker mu znanost ni genialna veda in znanstveniki nikdar genialni, se postavi le za filozofijo in umetnost, ki odgovarja vrednosti popolnega moškega (saj vsak moški je popoln, vsaj v zarodku, čeprav se te lastnosti ne razvijejo vedno, marveč ostanejo lahko latentne), zaradi tega odklanja pri svojih preiskavah vsako znanstveno metodo, ki bi pač najbolj ustrezala predmetu. Tako imenovana filozofija in umetnost nam vendar skoro vedno kažeta le intuitivno dojeti realni svet v kar najbolj idealizirani obliki in to je tudi ideal Weiningerjev, ko tako idealizira moškega. V življenju vidi sicer realna človeška bitja, vidi, da se medsebojno razlikujejo. Te razlike ga sicer zanimajo, vendar pa jih ne izvaja iz fizioloških pogojev, marveč samo

teoretično filozofsko ugotavlja in razčlenjuje. Vse to razčlenjevanje pa mora soglašati z osnovno shemo zamisli. Vse, kar vidi se močno loči od njegovih umišljenih idealnih tipov (ki so seveda docela subjektivni), zaradi tega so mu res realno živeči tipi ljudi le vmesne nepopolne tvorbe. Največ vmesnih stopenj pa zavzamejo ženske, ker moški se docela približujejo idealnemu tipu moškega, saj so jim, dasi latentno, podane vse možnosti. Če bi bil Weininger vsaj nekoliko objektivni, bi vzel kot osnovni tip gotovo povprečnega človeka (in ne bi pri tem ločil ženske od moškega), ki je najbolj resničen in najbolj razširjen. Na ta način bi bili njegovi zaključki verjetnejši in bolj utemeljeni. Tega pa ni storil. Ljubše mu je torej idealistično filozofsko stališče, ker stoji na abstraktnih tleh, ki nimajo z vsakdanjo realnostjo ničesar skupnega in zabrišejo vsa otipljiva dejstva v prozorno meglo.

Toda odkod vsa raznolikost spolnih tipov, ker na tej spolni raznolikosti je osnovana Weingerjeva karakterologija, vsa prava psihologija? Odkod, to ni važno za Weiningerja. Važno je, da so in da so posrednji členi med dvema diametralnima poloma. Raznolikost izhaja iz sestavnih delov — iz količine ženske in moške substance, ki gradita organizem. Morda. Toda ali ne bi morda iskali vzrokov tej raznolikosti spolno diferenciranih tipov na primer v biološki raznolikosti snovi, iz katerih je organizem grajen? In vseh življenjskih pojavov, ali jih ne bi odvajali kot fiziološke funkcije — reakcijske učinke medsebojnih odnosov v kombinaciji sestavnih delov dotičnega organizma? To so realna tla in na teh res lahko zraste fiziološko in biološko utemeljena psihologija, ki se ne poslužuje samo abstraktnih deduktivnih zaključkov in apriorističnih sodb, marveč dobro utemeljenih eksperimentov. Saj samo na ta način pridemo do utemeljene kavzalne povezanosti vseh življenjskih pojavov. Tu pa se ne moremo izogniti dejstvu, da je za vsa k o človeško bitje (ne le žensko) spolno vprašanje bistveno, da je to rezultanta najrazličnejših pojavov (tudi pojava, da je Weininger spisal to knjigo o »Spolu in značaju«), da je to gibalno vsega našega nehanja.

Če pa tipiziramo moškega in žensko, samca in samico, in ju postavimo kot ideala na oba konca premice, ki naj predstavlja resnično življenjsko tvorbo — živa bitja — si s tem tudi ne olajšamo raziskovanja. Dobimo le nekak okvir in ta okvir je naša lastna teorija. Iskati pa moramo sedaj temu okvirju primerno realno podobo, ki bo v skladu z našim naziranjem. Postavimo torej sistem in shematiziramo življenje. In tak sistem naj zajame vse nebrojne življenjske pojave? Saj ne more pojasniti niti enega samega poljubnega individua! Življenje je brezbrežno, barvito, a je omejeno. Samo vsebuje nešteto sistemov, zaradi tega je dvomljiva verjetnost sistema, ki si ga zgradi poedinec, četudi porabi pri tem eksperimentalne in miselne zaključke dolge vrste raziskovalcev, česar pa Weininger ni storil, ker je porabljal le nekatere, in še te le enostransko ter subjektivno.

»Absolutne ženske ni«; taka trditev je prav tako napačna kakor trditev, da absolutna ženska je, zato se vprav pri taki trditvi pokaže slaba stran Weiningerjevega tipiziranja. V vsem njegovem pogledu na življenjska vprašanja je vzvišeno stališče moške etike — gosposke morale. Absolutni moški, popoln genij lahko obstoja, je ideal, ki se mu moški skuša približati, toda ženska — pri tej ne velja niti ena pozitivna lastnost.

Weiningerjev metafizični način gledanja je omejen, usmerjen le v duhovnost, nujno se izgublja v nerešljiva protislovja, njegovi zaključki so nejasni, skoro nerešljive uganke. Pozablja pri posameznih stvareh na medsebojno povezanost, pozablja, da organizmi nastajajo, živijo, poginajo in da jim je baza *a n o r g a n s k i*, ne pa organski svet, da prinaša vsak filozofski sistem le drobce dobrega, le relativne resnice, ki so vznikle iz dobe in okolja. Da ni nastalo iz anorganskega še nikdar ničesar živega (organskega), iz organskega pa vedno anorganska snov, je sofizem, ki postavlja v svojem apriorizmu življenje nekam v abstrakten prostor in čas in mu je materija le balast, duhovnost pa vse — saj človek mora premagati spolnost, ta izvirni greh — in to je po Weiningerjevem mnenju zlo, ki teži za vrat vsakega moškega.

Njegovo obravnavanje ženskega tipa vodi v skrajnost. Absolutna ženska je bitje, ni sicer žival, ker je na višji stopnji razvoja, nima pa moških hormonov, niti individualnosti niti spomina niti vrednosti niti ljubezni niti pazljivosti niti volje. Pač pa ima vsaka ženska po svojem bistvu le suženjske lastnosti in se giblje neprestano v zvodništvu med dvema navideznima ekstremoma, med materinstvom in ciparstvom. A vendar zadene krivda moškega, »ko je postal spolen, je ustvaril žensko«... »Ženska je samo rezultat njegovega priznanja, je spolnost sama.« Zato pa je »ženska krivda moškega«. Po eni strani torej izloči moškega iz vsega zla, mu postavi vzvišen cilj in obsodi žensko, po drugi strani pa opraviči žensko, ki je nujno taka kakor je, ker le moška neomejena bit lahko izpopolni njeno neomejeno nebitje.

Weiningerjeva neskončna (večna) bit in neskončen (večen) nič sta docela enako vredna pojma, ki ju le spoznavno teoretično lahko ločimo, nimata pa realne vrednosti, razen v najabstraktnější metafiziki. Seveda če ne priznamo znanosti one vrednosti, ki ji gre, in vidimo vso človeško popolnost le v čisti filozofiji in umetnosti, ki skušata na podlagi čisto filozofskega spoznanja ustvariti veliko sintezo vsega življenja, pa sta prav za prav le umišljen svet poedinca, potem lahko postavljamo aprioristične trditve. Te trditve sicer na videz veljajo, dasi so dejstva, ki se jih pri tem poslužujemo, lahko splošno veljavna, a če jih preizkusimo z biološkega in fiziološkega stališča, ne držijo. Saj ima v vsaki stanični sinbiozi vsaka stanica docela determinirano funkcijo in so te funkcije sestavni deli skupne funkcije celega organizma. Tu se nam pokaže naivnost takih trditvev — subjektivno doživljen idealizem, ki kaže, da so le čustveno dojete. Vse to dokazovanje je negativno, dokazuje, kaj ženska ni, ker, kaj ženska je, to najdemo po Weiningerjevem naziranju vedno pri moškem. Pri moškem je namreč večna bit združena z večnim ničem. Obratno dokazovanje, kaj ženska je, bi pokazalo drugačen zaključek. Sodbe kakor, da je »najvišja ženska še zmerom globoko pod najnižjim moškim,« bi prav lahko tudi obrnili in jih prenesli na moškega. Postaviti bi se morali le na novo stališče. Zavreči bi morali vso tako imenovano moško etiko, priznati aetičnost in amoralnost kot osnovo vsega resničnega dogajanja in bi na ta način dobili docela obratno podobo. In že s tem, da je to stališče mogoče, se pokažejo vse slabotne osnove v zgradbi Weiningerjevega dela. Pokaže se, da je sicer notranje doživeto, toda le subjektivno umetniško delo fantasta, ki docela veruje v nezmotljivost svojih spoznanj. Iz tega pa sledi nujno pretiravanje. Ker ni našel

iz vseh kompleksov izhoda, je pač raje sam umrl in tu je psihološko jedro njegovih spoznanj.

Ta apoteoza duha je metafizična in dovoljuje le zaključke, ki so odmaknjeni v nejasno mistiko. Ali ne postavlja vprav s tem, da mu daje neomejeno veljavnost, novih meja človeškemu razumu? Vsak razumen človek bo pogledal tako mistiko kritično, odklonil bo vero v »nerešljive« skrivnosti, ki se vedno znova pojavljajo.

Weininger pa je tudi obsodil svojo dobo. Ta obsodba je psihološko značilna za mladega idealista, ki slepo veruje v absolutnost in odklanja materialne vezi, ki oklepajo človeško življenje. »Naša doba, ki ni le najbolj židovska, marveč tudi najbolj babja doba; doba, ki ji je umetnost samo prt, s katerim otira svoja razpoloženja, doba, ki misli da izvira umetniški nagon iz živalske igre; doba najlahkovernejšega anarhizma, doba, ki nima smisla za državo in pravo, doba etike parjenja, doba najplitkejšega nazora v zgodovini, ki si ga lahko mislimo (zgodovinskega materializma), doba kapitalizma in marksizma, doba, ki so ji zgodovina, življenje in veda le ekonomija in tehnika; doba, ki je proglasila genialnost za obliko blaznosti, ki pa nima niti enega samega velikega umetnika, niti enega samega velikega filozofa, doba najmanjše izvirnosti in največjega hlastanja za izvirnostjo, doba, ki je ideal devištva zamenjala s kultom popolidevištva — ta doba si lahko lasti klavno pravico, da je prva, ki koita ni le potrdila in oboževala, marveč ga je celo dvignila do dolžnosti...« Mar ni to tirada mladega idealista, ki je celo bežal pred resničnim življenjem?

In ko potegne paralelo med židovstvom in žensko, zaključuje: »Ženski bo trebo prepovedati, da bi vzgajala žensko, materi pa, da bi vzgajala človeštvo.« In kdo naj vzgaja človeštvo? Geniji? Svet naj prelomi s prirodnostjo, umetno naj zavre razvoj, človek sam naj ustvari novega človeka, ki ne bo vezan na prostor, na čas, na življenje?

Weiningerjevo delo ni nikak glasen memento zapadni kulturi, kakor bi ga radi videli nekateri spiritualisti, ki odklanjajo vsak stik z življenjem; ne da bi ga poznali. Postavil je le »edinstveno« svoj shematizem sveta — kakor jih je že nešteto bilo — ki pa je tako zelo odmaknjen od vsega realnega, da vzbuja vtis prisiljenosti. Zanj je značilen kompleks židovstva, kompleks manjvrednosti. Ta vodi v posameznih primerih, zlasti ker se židje ženijo po večini le medsebojno, v počasno degeneracijo in množi patološke znake od generacije do generacije. Patologije pa se Weininger izogiblje, se je boji.

Vsi znaki židovstva, ki jih navaja, so prav tako lahko individualni znaki poljubnega posameznika kakor znaki poljubnega kolektiva, a so vendar nastali le pod vplivom zunanjih prilik življenja in dednosti, so docela prirodni in nujno sledijo iz razvoja posameznika in kolektiva. Weininger sam pa dobro označi kompleks v sebi, ko pravi: »Upam, da sem bil dovolj jasen in ne bo nihče napačno razumel, kaj mislim s praviim židovstvom. Ibsenov Kralj Hakon v »Pretendentu na prestol«, njegov dr. Stockmann v »Sovražniku ljudstva« naj še bolj pojasnita, kaj je pristnemu Židu na veke nedostopno: neposredna bit, milost božja, hrast, tromba, motiv Siegfrieda, stvaritev samega sebe, beseda: Sem. Žid je pravcati »božji pastorek na zemlji«, in ni ga Žida (moškega), ki ne bi kakorkoli, četudi še tako topo trpel za svojim židovstvom, za svojo nevero«.

Kljub vsem nedostatkem, ki jih opazimo v Weiningerjevem delu, se pa moramo vendar vprašati, kaj je Weiningerja privedlo do tega, da je s tako silnim notranjim prepričanjem razvil svoje naziranje, da je našel svojemu prepričanju tako primeren izraz, ki človeka pritegne. Nепrestano izhaja iz dejstva, da niso ženske nikdar obravnavali drugače, da ima vsa literatura pečat tega naziranja. Sklicuje se na nebroj virov, na nebroj pisateljev, ki so bili istega mnenja. Nehote se nam vsili vtis, kakor da je Weiningerjevo delo logičen časoven zaključek, ki docela odgovarja mišljenju moškega sveta, ki pa kaže tudi novo pot. — Svojo filozofijo in psihologijo moškega je razvil do neverjetne popolnosti. V vsem je globoko notranje prepričanje mladega človeka, ki slepo verjame v resnico. V tej slepi veri pa se je subjektivno in objektivno pregrešil nad žensko, zlasti kar se tiče njenega pomena v vesoljstvu, ker jo je postavil, kljub navideznim upravičenostim, v tak položaj, ki odgovarja le sužnju. Odrekel ji je vsak razvoj, podredil jo je moškemu razumu. Moškega pa je obsodil zaradi njegovega izvirnega greha, zaradi njegove spolnosti, ker samo to je vzrok, da moški ne more pravilno vzgojiti ženske. Zgodovinsko razvojno je prezrl par razdobij, ki so izredno važna, zlasti dobo skupinskih zakonov, dobo matriarhata in patriarhata in borbo med obema za oblast v družini. Obravnaval je poedince in celokupnost človeštva predvsem v pogledu pojmov moškosti in ženskosti, prezrl pa je vmesne enote, družino, državo, skratka kolektivne enote in njih medsebojne povezanosti v človeški družbi, katerih produkt je nujno vsak poedinec.

Ker je izšel iz dobe, ki je najprej jasno zarezala mejo med idealizmom in materializmom, se je moral odločiti in odločil se je za idealistično smer v filozofiji. V trdnem prepričanju, da ima prav, je šel v tem razkolu v obrambi duhovnosti do skrajnosti. To je pozitivna stran Weiningerjevega dela. In če danes gledamo in poudarjamo le negativno stran njegovega sistema, pozabljamo kaj lahko, da nam vsaka negativna podoba pokaže tudi pozitivno stran problema in jo celo poudari. In to ni umišljen problem, marveč življenjski problem človeštva, ki čaka že dolgo na veljavno rešitev. Ta se mu bliža z ene strani, drugi z nasprotnе. Vsakdo pa doprinese po svoji moči drobno zrno resnice.

Z A P I S K I

TISK IN KNJIGA NA JAPONSKEM

Mlad Japonec z naočniki je vsakdanja slika tudi na evropski ulici. Oči japonske mladine so preobremenjene od študija: poznati mora korenito vso zapadno kulturo, medtem ko so ji že izmlada vbijali v glavo njihove klasike, v pisavi, ki se je mora Japonec dan na dan učiti ter jo ponavljati, da je ne pozabi. Razen tega pa mora poznati tudi književnost svojih kitajskih soplemenjakov, če hoče pokazati svetu, da je resnično napredna, da je celo naprednejša od naprednih Evropevcov.

V Tokiu so cele ulice samih knjigarn. Večje izmed njih imajo podružnice v prestolnici sami kakor tudi v pokrajinskih mestih. Veliki katalogi, razdeljeni po posameznih strokah in jezikih, leže na številnih mizah in odpirajo gostu vpogled v domačo kakor tujo literaturo. Knji-

garna Maruzen je prehodno veža zapadne kulture. Po prihodu vsakega velikega parnika objavlja Maruzen v dnevnikih svoje knjižne novosti. Poleg japonskih sečitajo največ angleške, francoske, nemške, pa tudi knjige v raznih drugih jezikih. Angleščina je nekakšen vzporeden uradni in poslovni jezik v vseh japonskih podjetjih. Mnogo angleških besed, ki označujejo njihovemu ljudstvu neznane pojme in predmete, so Japonci kratko malo nespremenjene prevzeli v svoj jezik. Za predmete kakor pivo, ovratnik, robček, nož, vilice, vžigalice itd. nimajo lastnega naziva. Veliki japonski dnevnik »Tokia Asahi« ima nalik mnogim drugim listom naslovni napis tudi v latinskih črkah. Vsak japonski izobraženec čita Bacona v originalu brez besednjaka, ali pa Baudelaira v francoščini s pomočjo besednjaka.

Pri vsej svoji natrpanosti z evropsko literaturo pa stoji Japonska v produkciji domačih knjig na drugem mestu na svetu. Leta 1933. je izšlo v Niponu 24.025 knjig, in sicer 915 publikacij o glasbi, 2625 beletrističnih knjig, 302 biografiji, in nešteto tehničnih knjig in magazinov, ki jih velika podjetja razdeljujejo javnosti brezplačno. V sami prestolnici živi približno 600 književnikov, ki so zabeleženi v literarnih letnikih. Sodobna japonska knjiga obdeluje vsa področja modernega življenja in v japonski literaturi se odražajo vse struje in miselni tokovi zapadnih kulturnih narodov. Prebujenje nacionalizma in plemenskega instinkta po evropskem vzoru ima za posledico rastoči kult verskega šintoizma in tudi starega budhizma. V prvem išče Japonec plemenske pobude, v drugem duševnega miru.

Za ljudsko izobrazbo skrbi pet tisoč javnih knjižnic, tisoč sto pet in dvajset dnevnikov, izmed katerih imajo štirje nad milijonsko naklado, 728 magazinov, med temi 35 literarnih, 16 filmskih, 6 gledaliških, 7 foto-amaterskih, 10 radijskih, 7 pesniških, 31 magazinov za učenje tujih jezikov in 73 za sociologijo. Imajo tudi 58 revij za mladinsko vzgojo in 62 mladinskih listov.

Japonski trgovec je s kupci zelo vljuden in obziren. Vsakdo lahko pregleduje in bere kataloge in knjige cele ure kar v knjigarni, ne da bi ga kdo silil h kupovanju. Po ves dan in še pozno v noč čepi ukaželjna mladina na visokih knjigarniških lestvah in požira prah in vedo.

Cenzura japonskega časopisja ni posebno stroga. Samo mikado in njegova rodbina so nedotakljivi. Nekateri večji dnevniki imajo po dvajset pokrajinskih izdaj. Kakor hitro je časopis dotiskan, ga razneso letala po vsej državi.

Japonski bralec je v splošnem mnogo bolj idealističen kakor evropski. Zanima pa se predvsem za znanstveno stran in evropski romani nimajo na Japonskem posebno vnetih privržencev. Zgodovina, zemljepisje, marksistična in fašistična doktrina, vprašanje rase in evgenike, šport in zadnji čas tudi religija, to je najljubše področje današnjega Nipona. Ženski svet ima čudovit smisel za muziko in lepotično cvetličarstvo.

Zelo bogata je japonska prevodna literatura. Ker povprečen Japonec ne more čitati zapadnih knjig v originalu, posega zelo pridno po dobrih prevodih. Prevedeno pa je v japonščino vse, kar je bilo na zapadu dobrega napisano. Samo o Goetheju in njegovih delih imajo Japonci nad tri sto kritičnih publikacij. Faust je doživel že štirideset različnih izdaj. Wellsovo »Svetovno zgodovino« so imeli Japonci že šest let prej, nego je prišla na evropski knjižni trg. Huxley, James Joyce, Feuchtwanger, Andre Gide,

Marcel Proust, Thomas Mann, T. H. Lawrence in Vicky Baum so izšli v velikanski nakladi.

Iz vsega lahko posnemamo, da se »Žolti sfingi« odpirajo oči in da ni več daleč čas, ko bodo iz njenega gladnega žrela zarežali tudi ostri, krvoločni zobje. Sovjeti se že mrzlično pripravljajo na veliki trenutek, a zastarela »tетка« na zapadu nervozno brska med kupi diplomatskih listin, iz katerih dehti duh preperelosti in se bliskajo straščeče slutnje negotove dediščine ...

G. K.

PESNIŠTVO V DEŽELI MIKADA

Japonska pesem ima vse oznake impresionizma. S kratkim, klenim izrazom daje pesnik svojemu dojmu obliko prav tako kakor japonski slikar svoji sliki z nekaterimi potezami tuša. Taka pesem ni krepka ali globoka v našem smislu, marveč izraža z gibčnimi niansami zgolj veliko ljubezen prirodnega človeka do narave in njenih lepot. Ljubezen, pomlad, črešnjevo cvetje, zelena gora in lena, zasanjana reka — vse to se zrcali v preprosti, strogemu formalizmu podvrženi stari japonski pesmi.

Noben primitiven človek si ne more misliti pesmi brez strogo določene oblike, vase zaprti Vzhodnjak izločenega otoka pa je ohranil svojo togo prvotno pesemsko obliko celih 2600 let nespremenjeno.

Že leta 700 pr. Kr. je pesnik japonske junaške dobe S o s a n o - O n o - M i k u t u predpisal pesnikom strogo določeno shemo, tkzv. t a n k a ali u t a, ki obstoji iz 31 zlogov, razdeljenih v pet vrstic (5+7+5+7+7). Ta pesemska oblika nima rime, kajti vse japonske besede se končujejo s samoglasnikom in potemtakem za rimanje niso pripravne. To pesemsko obliko je pesnik C u r a j u k i, prvi japonski minister za pesništvo za vlade cesarja Daigoa leta 905. pr. Kr. sprejel v svoji prvi antologiji M a n j o š u za osnovno shemo japonske poezije, ki se je z večjimi ali manjšimi spremembami ohranila vse do današnjega dne. Pozneje se je poleg te oblike razvil krajši, samo 17 zlogov obsegajoči vzorec h a i k a i z vrsticami 5+7+5, ki je hkratu z najnovejšim »vers libre-om«, prostim in elastičnim š a n t a i š i še danes priljubljeni Pegaz japonskih parnasovcev.

Zaradi strogega formalizma in izredne kratkoče predpisanih vzorcev mora japonski pesnik v smislu reka »non multa, sed multum« z maloštevilnimi besedami kolikor mogoče mnogo povedati. Ta prisilna mera je seveda pogostokrat vzrok, da je japonska pesem nejasna in premalo izrazita.

Klasično dobo japonske lirike predstavlja dvajset knjig (4500 pesmi) obsegajoča antologija M a n j o š u. Poglavitni pesniki te antologije so J a k a m o č i, elegik H i t o m a r o, pevec pokrajine A k a h i t o in realist O k u r a. Hitomaro in Akahito sta najpopularnejša japonska pesnika, katerih spomin živi še danes v ljudskem izročilu japonskega naroda v elegičnem spoštovanju. V drugi antologiji K o k i n š u iz istega leta so najjačje zastopani pesniki C u r a j u k i, H e n j o in mikadov sin N a r i h i r a. Ta zbirka obsega 1100 pesniških sestavkov.

Po klasični dobi je začelo japonsko pesništvo propadati in je doživelo renesanso šele v drugi polovici preteklega stoletja. Val romantike, zlasti angleške, je pljusnil tudi do obal mikadovega cesarstva in eden najboljših

sodobnih japonskih pesnikov Riuko Kavadži iz tkzv. dobe Meidži (1868—1912) piše, kako so se ob začetku te dobe mnogi japonski pesniki pod vplivom romantike obrnili do angleških mojstrov, da bi si po njihovem vzoru »odgojili srce in um«. Mladi, nežni pesnik Tokoku Kitamura je razdvojen spričo nepremostljivega prepada med svojo iztočno miselnostjo in pretirano čustvenostjo zapadnoevropskega romantizma zablodil v taka notranja nasprotja, da si je brez kakega drugega motiva vzel življenje.

Nova generacija je napovedala boj staremu neokretnemu formalizmu, pa tudi suženjski vdanosti togemu budhizmu in konfucionizmu, ki je s pomočjo fevdalizma držal široke ljudske množice v mrtvilu in zaostalosti. Romantizem je izvojeval v pesniškem svetu avtoriteto misli in živih življenjskih problemov. Cela vrsta pesnikov z novimi gesli se je zbrala okoli lista Myogio (Jutrnica), ki ga je s svojim možem, pesnikom Tekkanom ustanovila podjetna in borbeno pesnica Akkiko Yosano, rojena leta 1878. v Sakai. To je bila elita japonske lirike, ki je pod francoskim vplivom polagoma prehajala v nove faze in metamorfoze.

Pod konec dobe Meidži je bil japonski knjižni trg že gosto poplavljen s prevodi iz vseh večjih evropskih jezikov. Med najboljšimi prevajalci je zavzemal častno mesto sloviti doktor Bin Ueda, čigar prevodi se odlikujejo po dobrem okusu in bogati variaciji izraza. Francoski simbolizem s svojimi najizrazitejšimi predstavniki (Gautier, Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, Regnier, Verhaeren itd.) je našel v mladi Japonski verne posnemalce in točne prevajalce. Skoraj vsi večji japonski pesniki so študirali v Parizu in so od tam bogatili japonsko književnost z dobrimi prevodi. Pri vsej svoji vnemi za evropski simbolizem pa je japonski alter ego ohranil vedno nekaj svojkega: lokalno barvitost in izraz eksotičnega miselnega kompleksa. Ko so japonski umetniki iskali svoj obraz v zrealu evropske kulture, so iznenadeni obstali pred živim kontrastom, ki so ga potem skušali kolikor mogoče verno prikazati v svojih delih. Evropski vpliv japonske umetnosti ni izkoreninil, marveč jo je le poglobil ter nacionaliziral.

V drugi dobi japonske moderne, v tkzv. taišio (1912—1926), se je v japonski knjigi pojavil realizem, ki pa je seveda pustil globlje sledove samo v drami in prozi. Glavna predstavnika te dobe sta Sakutarō Haghivara in Saisei Muro, ki sta osnovala literarno revijo, katere program je izražen že v samem njenem naslovu »Sentiment«. Muro je poleg poznejših pesniških del napisal tudi glasoviti roman »Ko se spolnost prebudi«, ki sta ga javnost in kritika sprejela z velikim zadovoljstvom. V tej dobi se japonski pesnik ukvarja že z vsemi problemi kulturnega življenja, s tolstojevskim človekoljubjem in razrednim proletarskim vprašanjem, s krščansko mistiko in fašističnim imperializmom, kratko malo vsi kulturni pojavi tega žilavega naroda pričajo, da ima v sebi življenjske sposobnosti prve vrste.

Japonske pesnike so prevajali v večino večjih evropskih jezikov. Prevajanje iz tega tako zamotanega jezikovnega in miselnega področja je seveda za vsakega tujca trd oreh in ne moremo presojati, v koliko take prepesnitve odgovarjajo originalu. Mi kajpada te prevode čitamo kot nekak kuriozum po svoje, medtem ko Japonec pri branju svojih pesmi tudi gleda, posluša in čuti. Slovencem je japonska lirika za sedaj še malo znana, zato si moramo pomagati s prevodi v drugih jezikih. Omembe

vredni sta hrvatski antologiji Zlatka Gorjana in Ante Cettinea. Vse priznanje zasluži zlasti zadnja, pred kratkim v Ljubljani tiskana zbirka »Savremeni japonski pjesnici«, ki jo je izdal v samozaložbi znani dalmatinski pesnik Ante Cettineo. To antologijo sta sestavila v Parizu živeča pesnika, italijanski emigrant Lionello Fiumi in japonski pesnik Kuni Matsuo, a Cettineo jo je v kratkem času treh mesecev izborno prilagodil našemu okusu. Zbirka vsebuje 137 krajših umetnin izpod peresa osemnajstih najmlajših predstavitev japonske moderne. Antologija je zelo izčrpno interpretirana s pojasnili in življenjskimi podatki vseh teh avtorjev in je tako v italijanski kakor v francoski in hrvatski javnosti našla ugoden odmev.

Griša Koritnik

P O R O Č I L A

KNJIŽNA POROČILA

Jože Kranjc: *Detektiv Megla*. Vesela igra v treh dejanjih. 1936. Izdala in založila Založba Drama v Ljubljani. 8°, str. 85.

Jože Kranjc je doživel pri publiku že lepe uspehe. Da ima uspeh in odziv pri občinstvu vedno realne korenine, o tem bi bil vsak dvom odveč. Vendarle se vpraša človek pri tem njegovem »detektivu«, v katerem si je izbral star motiv v novi, aktualni obliki, kam prav za prav hoče in kje si je postavil svoj cilj. Tudi to Kranjčevo delo ima najbrže pogoje za uspeh — aktualnost motiva, živahno dejanje (ki je včasih sicer nekoliko neverjetno zapleteno), lokalni kolorit; vprašanje pa je, če se pisatelj ni v njem že kar preobčutno oddaljil od umetnosti. Dobe kakor je naša, v katerih se vse prevrača, v katerih tonejo stare vrednote in novih še ni, so vedno rodile enodnevno literaturo, ki je doživljala pri publiku zaradi aktualnosti uspehe. Da se ni obdržala in je utonila v pozabo, je prvi dokaz za to, da z njo nekaj ni bilo v redu. Drugi dokaz pa nam nudi moskovski kongres, na katerem je Buharin postavil za merilo: *Goetheja in Shakespearja!*

Ali je mogoče postaviti pri njegovem »Detektivu Megli« tak kriterij, naj razsodi Kranjc sam!

Milena Mohoričeva

R A Z N O

JOSIP STRITAR

Vrsta literarnih jubilejev se je zopet pomnožila: Praznujemo stoletnico Stritarjevega rojstva! Kaj vse pomeni to ime v naši kulturi, nam danes morda še ni povsem jasno. Temelji, ki jih je postavil ta najbolj priznani in najbolj nepriznani pisatelj, kritik, estet in učitelj, so trdni. Kar je bilo v njegovem delu, naziranj in nauku nezdravega, psihološko neresničnega, je že davno paraliziral večni korektor vseh sivih teorij in namišljenih biti: življenje. Kar pa je ustvaril tenkoslušni poet, svetovljan in estet, je in bo ohranilo trajno vrednost. Stritarjev organizacijski talent in njegove visoke človeške kvalitete, ki so mu omogočile res širokopotezno vzgojno delo v naši književnosti, bodo slej ko prej vzorne in občudovanja vredne. Ko se ga na tem

skromnem mestu spominjamo, sklanjamo svojo glavo v globokem spoštovanju nad grobom Josipa Stritarja. Uvrstil se je s svojim delom v družino vseh onih, ki so posvetili svoje sile in svoje življenje: napredku. To je slava, ki je ne bo nikdar zatemnila nobena tema. —n

IVAN PETROVIČ PAVLOV

27. februarja je umrl v starosti 87 let v Petrogradu ruski znanstvenik I. P. Pavlov, ustanovitelj moderne fiziologije in psihologije. Kot znanstvenik je užival svetoven sloves, ki si ga je pridobil zlasti s svojo teorijo pogojnih refleksov, to je mehaničnih reakcij živcev na dražljaje zunanjega sveta, na osnovi katerih si lahko razlagamo funkcijo reakcij posameznih organov pri visoko organiziranih živih bitjih. Važnost teh reakcij je dokazal Pavlov s klasičnimi poskusi pri

studiju sprejemanja hrane po živalih. Poleg tega je Pavlov vplival odločno na znanstven razvoj vse fiziologije in tudi šola amerikalnih teoretikov, tako imenovani behaviorizmus, to je nauk o zunanjem vedenju človeka in o zakonitostih tega vedenja je docela pod vplivom genialnih raziskovalskih zaključkov Pavlova. Vse svoje življenje je bil sijajen eksperimentator in strogo znanstven mislec, vsaka njegova generalizacija je slovela na neštetihih poskusih. Svoje eksperimente je vršil na psih, in sicer predvsem z analizo reakcij slinavke. Po desetletjih trdega dela se mu je posrečilo razložiti osnovne zakone v funkcioniranju možganskih hemisfer, s čimer je ustvaril znanstveno osnovo objektivni psihologiji. V zadnjih letih svojega izredno plodovitega življenja je prešel Pavlov na delo o psihologiji človeka in postavil tu vrsto izredno važnih teoretskih odkritij, ki imajo tudi velik praktičen pomen, kakor na primer delo o histeriji in shizofreniji, iz katerega prihaja tudi njun praktično medicinski ekvivalent zdravljenje shizofrenikov. Kljub visoki starosti je bil Pavlov še vedno poln stvariteljskih idej in prav na tem, da zaključijo svojo dolgo pot z znanstveno sintezo svojih spoznanj in da z novimi generalizacijami pokaže nova pota. —u.

FRANCOSKE KNJIGE O DANAŠNJI NEMČIJI

Zadnje čase je postal problem današnje Nemčije tudi važen faktor na knjižnem trgu. Številna literatura v Franciji je posvečena temu problemu:

François de Tesson: »Voici Adolf Hitler«, Ernest Flammarion, editeur, Pariz, prinaša stvarno zgodovino nemškega nacionalnega socializma.

Jack Iwo: »Göbbels erobert die Welt.« Editions du Phenix, Pariz, opozarja na nevarnost Göbbelsove radiopropagande, kateri svet posveča premalo pozornosti.

Georges Portmann: »L'Allemagne dans les Tranchées de la Paix.« Editions Denoel et Steele, Pariz, se peča s psihozo razizma, s krvno in talno mistiko, s saarskim problemom in ponašanjem Nemčije do DN in posameznih evropskih držav.

Louis Bertrand: »Hitler.« Arthene Fayard et Cie. Pariz, diplomatsko polemizira z nemškim nacionalnim socializmom in njegovimi besedniki.

Georges Dimitrov: Lettres, Notes et Documents, datant de ma defention et du proces de Leipzig. (Editions Sociales Internationales, Pariz) je francoski prevod pisma Alfreda Kurelle, ki opisuje nastop

Dimitrova v Nemčiji med procesom zaradi požiga Reichstaga. Je to zgodovinsko važen časovni in kulturni dokument.

DRŽAVNI LITERARNI MUZEJ V MOSKVI

Pred leti so ustanovili v Moskvi državni literarni muzej, ki ga je vodja V. D. Bonč-Brujevič izredno izpopolnil. Ta muzej se zelo trudi, da so zbirke na razpolago tudi širši javnosti. Izdaja kratka poročila z opisi zbirk, ki jih ima o posameznih ruskih pisateljih. Prvo tako poročilo je izšlo 1935 z materialom o Turgenjevu: rokopisi, 594 pisem Turgenjeva Belinskemu, Gončarovu itd., 11 pisem George Sandove in drugih osebnosti Turgenjevu. Tri četrtine izdane snovi je doslej neznane. Nadaljnja poročila bodo obsegala material o Puškinu, Tolstoju, Herzenu, Bakuninu itd. Drugi način, ki ga bo muzej uporabljal, da bo seznanil javnost s svojim delom, je ta, da bo redno izdajal velike zbrane monografske spise, ki bodo posvečeni posameznim pisateljem. Ti spisi ne bodo opisovali zbranega materiala, marveč ga bodo dobesedno objavljali, v kolikor je še neznanih in neobjavljenih spisov. Prva knjiga »Letopisi gosudarstvenogo literaturnogo muzeja« izide v kratkem in prinese material o Puškinu in Puškinove spise. Sledili bodo pisatelji Puškinovega kroga, arhiv Leskova, kritiki od Belinskega do Gl. Uspenskiga, dnevnik in neobjavljeni spisi Družinina, Družininova pisma, pisma slikarja Repnina, pisma komponistov Čajkovskega, R. Korzakovega, literatura dekabristov, pisma Tolstoju in Tolstojeva pisma, ruski simbolisti, Turgenjev, ruska folklor, literatura 18. stoletja, Pečonin, Karamzin, spomini na Tolstoj, korespondenca med Blokom in Belyjem, Nekrasov in krog, »Oteč. zapiskov«. Muzej prireja tudi potujoče razstave in predavanja, da popularizira pisatelje. Zbira pa material ne le v Rusiji sami, marveč po vsem svetu, če ne v originalih, pa vsaj v posnetkih. —u

KNJIGA O MISTIKI ŠTEVIL

V založbi Rascher, Zürich, je izdal Franc Carl Endres knjigo »Die Zahl in Mystik und Glauben der Kulturvölker«. S skoro skrivnostnim poznanjem vzhodnih in zapadnih kulturnih krogov obravnava pisatelj vse sledove številčne mistike. Na osnovi starih filozofij razčleni vsa praznoverja, ki se vežejo na posamezna števila, ne da bi se pri tem norčeval iz stvari same, kakor da vse to bolje ve. Knjiga bo zanimala vsakogar, ki se zanima za resno metafiziko in odklanja šarlatanstvo trgovske »mistike«. —u

**Salda-konte, štrace, journala,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

TISKARNA MERKUR

TRG. IND. D. D.

LJUBLJANA

GREGORČIČEVA 23

TELEFON ŠT. 25-52

SE PRIPOROČA ZA CENJ. NAROČILA, KI JIH BO
IZVRŠILA HITRO, LIČNO IN PO ZMERNI CENI / TISKA
KNJIGE, BROŠURE, ČASOPISE, REVIJE, KUVERTE,
MEMORANDE, RAČUNE, LETAKE, LEPAKE, POSETNE
KARTE, LETNA POROČILA, VSTOPNICE, VABILA ITD.
VSE TISKOVINE TISKA V ENI ALI VEČ BARVAH

V LASTNI ZALOŽBI IZDAJA : „SLUŽBENI LIST KRALJEVSKE BANSKE
UPRAVE DRAVSKE BANOVINE“ IN „ZBIRKO ZAKONOV IN UREDB“,
===== KATERE SEZNAM VAM NA ŽELJO DOPOŠLJE =====

V nevarnosti

je tvoj denar, če ga držiš
doma

Roparji

prežijo za najmanjšimi
prihranki

Zaupaj

denar domačim hranilni-
cam!

Nalagaj

svoje prihranke v

HRANILNICO DRAVSKE BANOVINE

(prej Kranjska hranilnica)

V LJUBLJANI

Zanjo jamči

vsa Dravska banovina z
vsem premoženjem in
vso davčno močjo

**„KUVERTA“ D-3
LJUBLJANA**

TYRŠEVA CESTA 67

**TVORNICA KUVERT IN
KONFEKCIJA PAPIRJA**